

# MAIJA DIEVKALPOJUMU PIRMSĀKUMI LATGALĒ

Mārtiņš Boiko



18. gadsimta gaitā nobrieda un jau lielā mērā īstenojās iespaidīgas pārmaiņas latgaliešu kultūras un līdz ar to tradicionālās mūzikas ainavā. Līdzās senajai vietējai tautas mūzikai it īpaši minētā gadsimta pēdējā trešdaļā strauji izvērtās jauns, spēcīgs katoliskās tradicionālās mūzikas slānis. Šo procesu dzenulis bija jezuītu misionāru nerimīgais darbs, tautā iedzīvinot Tridentas, resp., reformēto katolicismu, bet medijs – viņu izdotās latgaliešu lūgšanu un dziesmu grāmatas, kas reizē bija minēto mūzikas procesu iedarbināšanas un uzturēšanas rīks. 18. gadsimta pašās beigās ar grāmatu *Łyugszonas ap dzieywoszonu K. Jezu Chrysta un Kołposzonas par mieniesi mai da Jumpraway Maryay* [...] (*Lūgšanas par Kunga Jēzus Kristus dzīvi un Maija mēneša kalpošanas Jaunavai Marijai* [...], 1799)<sup>1</sup> Latgalē ienāca tautas dievbijības tradīcija, kuras vēsturiskais nosaukums lasāms nule minētās grāmatas virsraksta otrajā daļā (*Kołposzona par mieniesi mai* utt.), bet kuras apzīmēšanai šajā studijā, balstoties uz 20. gadsimta literatūrā nostiprinājušos tradīciju, lietots termins “maiņa dievkalpojumi”<sup>2</sup>. Mūsdienas maiņa dievkalpojumu tradīcija sasniegusi jau lielā mērā postfunkcionālā stāvoklī. Rakstā pētīta šīs muzikālās tradīcijas izcelsme un struktūra, aprakstīts tās avots – Annibales Dionīzija SJ<sup>3</sup> (*Annibale Dionisi*) 1725. gada maiņa dievkalpojumu grāmata, aplūkots tradīcijas veidošanās sākumposms Latgalē, kā arī Pušas jezuītu<sup>4</sup>, it īpaši Tadeuša Kučiņska SJ loma tajā.

59

**Atslēgvārdi:** pārmaiņas latgaliešu kultūras un mūzikas ainavā 18. gadsimtā, jezuītu grāmatas: pārmaiņu medijs, maiņa dievkalpojumi Svētās Jaunavas Marijas godam un to aizsākums Latgalē 18. un 19. gadsimta mijā, Annibales Dionīzija SJ maiņa dievkalpojumu grāmata (1725), Pušas jezuītu un īpaši Tadeuša Kučiņska SJ nozīme

**Keywords:** change in the Latgalian traditional culture and music in the 18<sup>th</sup> century, Jesuit books: medium of change, May devotions to the Blessed Virgin Mary and their origins in Latgale at the turn of the 18<sup>th</sup> and 19<sup>th</sup> century, Annibale Dionisi's SJ book of May devotions (1725), the role of Jesuits of the *Domicilium Puszensense* and P. Tadeusz Kuczyński SJ

1 Šajā rakstā latgaliešu (augšlatviešu) 18. un 19. gadsimta grāmatu un dziesmu nosaukumi, tekstu fragmenti u. tml. dēļ to senatnīgās ortogrāfijas tulkoti lejaslatviešu valodā. 20. gadsimta latgaliešu teksti sniegti bez tulkojuma.

2 Šī termina lietojumu sk. Briška 1984: 236, Dzeņš 1968: 128, Latkovskis 1968a: 237–239 un 1968b: 118–120, Pantele 2002, Velkme 1953 u. c. Daži no nule minētajiem autoriem pamišus lieto arī formu ‘maiņa mēneša dievkalpojumi’. Tāpat sastopams sinonīmisks termins ‘maiņa lūgšanas’, attiecīgi, ‘maiņa mēneša lūgšanas’. 21. gadsimtā šad tad lietots arī nosaukums ‘maiņa dziedājumi’ – 2014. gadā LFK pētnieks Aigars Lielbārdis vadīja lauka pētījumu un dokumentācijas programmu ar nosaukumu *Maiņa dziedājumi Latgalē*; sk. arī Andas Beitānes rakstu *Maiņa dziedājumi jeb dziedāšana pie krusta Latgalē* (Beitāne 2004).

3 SJ – lat. *Societas Jesu* – Jēzus Biedrības, resp., Jezuītu ordeņa saīsināts apzīmējums.

4 Puša atrodas Pušas ezera austrumu krastā, tagadējā Pušas pagastā, kas aptver starparku Latvijas Andrupenes pagasta rietumus, Kapiņu pagasta ziemeļrietumu daļu un mazu gabaliņu Maltas pagasta teritorijas. Jēzus Biedrības rezidence tur darbojās no 1743. līdz 1820. gadam.

## Ievads. Pārmaiņas latgaliešu tradicionālās mūzikas ainavā 18. gadsimtā

Neraugoties uz to, ka joprojām ir daudz nezināmā, pašreizējais latgaliešu tradicionālās mūzikas izpētes stāvoklis ļauj skaidri saskatīt 18. gadsimta kā lielu pārmaiņu perioda īpašo nozīmi<sup>5</sup>. Šajā laikā notika būtiskas izmaiņas tradicionālās mūzikas stratifikācijā, proti, līdzās senā slāņa tautas mūzikai ar tās sakņojumu Baltijas pirmskristianizācijas un viduslaiku kultūrā, plašu izplatību un dziļas saknes laida vairāki katoļu mūzikas stili, tā izveidojot masīvu katoliskās tradicionālās mūzikas slāni un izraisot radikālas pārvērtības stilu kopainā – padarot to raibu un neviendabīgu. Pirms sīkāk raksturoju minētās pārvērtības, lai iezīmētu orientierus, daži vārdi par to, kāda bija senā tautas mūzika, kurai līdzās 18. gadsimtā nostājās jaunie fenomeni.

Senās tautas mūzikas kodolu veidoja rečitātīvas šaurapjoma melodijas, ko akadēmiskajā literatūrā mēdz saukt par teiktajām melodijām. Tās bija multifunkcionālas, proti, vienu un to pašu melodisko modeli varēja likt lietā dažādos gadījumos, taču ikreiz ar attiecīgajam gadījumam piederīgiem tekstiem, piemēram, kāzās ar kāzu tekstiem, pie apglabāšanas ar bērū, talkās – ar talku tekstiem utt. Teksts kopumā veidojās kā autonomu četr- un sešrindu, retāk, astoņrindu, resp., īso dziesmu (dainu) virknējums, turklāt to izvēle un secība ikreiz varēja būt vairāk vai mazāk citāda (te ir runa par t. s. dziesmu virknēm<sup>6</sup>). Teiktās melodijas bija modālas. To melostrofas parasti bija divdaļu, proti, sastāvēja no priekšdziedātājas (teicējas) un “kora”, t. i., pārējo dalībnieku dziedāta posma. Dažos novados melostrofas otrajā daļā melodijai mēdza pievienot burdonbalsi. Pastāvēja daudzveidīgi teikto melodiju variēšanas un improvizācijas paņēmieni. Otrs izplatībā un lietojumā masīvs fenomens – Austrumbaltijas refrēndziesmu melodijas – bija ar gadskārtu ieražām, visvairāk ar saulgriežu periodiem un pavasara āra dziedāšanas tradīcijām saistīts stils. Saikni ar ikreizējā perioda ieražām pirmām kārtām iezīmēja refrēni: vasaras saulgriežos *leigo, rūto* u. tml., ziemas saulgriežos – *kalado* u. tml. Arī refrēnmelodiju gadījumā teksti veidojās kā īso dziesmu virknes. Līdzās abiem nule minētajiem plašas izplatības un iekšēji daudzveidīgajiem stiliem, kuri bija visnozīmīgākie, varētu teikt – šo stilu paēnā pastāvēja dažādi lokāli ar pavasara āra dziedāšanas tradīcijām, darba u. c. ieražām saistīti stilistiski fenomeni, kuriem ar abiem minētajiem kopīga bija modalitāte un iepriekšminētais tekstveides princips, nereti arī šaurs melodijas apjoms. Kopumā ir runa par vokāliem fenomeniem, kas īsti nepadodas to raksturošanai caur kategoriju “dziesma” šī jēdziena plaši izplatītajā izpratnē – ar to saprotot strofiskas, resp., pa pantiem strukturētas, sižetiskas (notikumus to attīstībā attēlojošas), tekstuāli–muzikāli integrētas entitātes. Taču arī šādi – sižetu vai sižeta elementus uzrādoši, tai skaitā balādiski – fenomeni, kuros pastāvēja cieša saikne starp noteiktu melodiju un noteiktu (sižetisku) tekstu, senajai tautas mūzikai nebija sveši.

5 Pirmo reizi par Latgales zemnieku vokālās mūzikas stratifikāciju un tās izmaiņām 18. gadsimtā tiku īsi izteicies nelielā avīžrakstā *Latgales tradicionālās mūzikas vēsturiskie un stilistiskie slāņi. Katoliskā tradicionālā mūzika* (Boiko 2005b).

6 Par šo tekstveides tipu sk. Boiko 2018.

Pievērsoties jaunajai katoliskajai mūzikai, kas ienāca latgaliešu zemnieku repertuārā 18. gadsimta gaitā, izceļami ir divi masīvi fenomeni, kas arī mūsdienās ir integrālas latgaliešu mūzikas kultūras sastāvdaļas, proti, **psalmodija**, ko pārstāv mirušo oficijs un septiņi grēku nožēlas psalmi (abi saistīti ar nāves un piemiņas rituāliem)<sup>7</sup>, un plašs **katoļu baznīcdziesmu**<sup>8</sup> klāsts ar visai sazarotu lietojumu<sup>9</sup>. To, cik veiksmīga izrādījās baznīcdziesmas introdukcija Latgalē, apliecina, piemēram, sekojošās rindas no Agostīno Manjāni SJ (*Augustino [Agostino] Magnani*) 1786. gada aprīlī sarakstītā nekrologa, kas tapis, pieminot leģendāro, par latviešu apustuli dēvēto tēvu Miķeli Rotu SJ (1721–1785):

“Dažos svētkos no paša rīta līdz pirmajai vai otrajai stundai pēcpusdienā ļaužu pilnā plašā baznīca bez apstājas dzied, ko pārtrauc tikai (katehisma – M. B.) mācības [...]”<sup>10</sup> (Kleijntjens 1940: 451)

Domājams, ka 18. gadsimts bija laiks, kad Latgalē iesakņojās arī homofonā daudzbalsība. Ap 18. un 19. gadsimta miju iedibinājās tāda svarīga tautas dievbijības un reizē pavasara āra dziedāšanas tradīcija kā maija dievkalpojumi, kuras aizsākumi Latgalē, avots un izcelsme ir šī nelielā pētījuma tēma.

### Jezuītu lūgšanu un dziesmu grāmatas – pārmaiņu medijs

Minētie 18. gadsimta procesi (atskaitot homofonās daudzbalsības izplatīšanos) bija mediēti, proti, tos, sākot ar 18. gadsimta 30. gadiem, aizsāka, veicināja un uzturēja latgaliski publicētā, jezuītu sagatavotā un izdotā katoļu literatūra. Nosaukšu svarīgākos pieturpunktus. 1730. gadā iznāca *Katoliszka Dzismiu gromota* – tās pirmais izdevums. Otrais sekoja 1733., trešais – 1765. gadā. Diemžēl neviena izdevuma eksemplāri nav atrasti, taču to iznākšana liecina, ka minētajā laikā jau pastāvēja latgaliskotu katoļu dziesmu klāsts un mērķauditorija, kas to lietoja un prata grāmatās izlasīt dziesmu tekstus. 1771. gadā iznāca lūgšanu grāmatas *Nabożeństwo ku czci i chwale Boga w Trójcy*

61

7 Mirušo oficijs (no latīņu *Officium defunctorum*) tautā saukts *saļmas, saļmes, saļmis* – atkarībā no izloksnes. (Par mirušo oficiju Latgalē sk. Boiko 2001 un 2005a, Lielbārdis un Boiko 2012 u. c.) Grēku nožēlas psalmus sauc arī par septiņiem gandarīšanas psalmiem. Oriģinālais latīņu nosaukums ir *Septem psalmi poenitentiales*. Latgales pagastos, kur līdzās mirušo oficijam mēdza izpildīt arī septiņus grēku nožēlas psalmus, pirmo sauca par lielajiem psalmiem (*leluos saļmas*), bet otro – par mazajiem psalmiem (*mozuos saļmas*).

8 Termins “katoļu baznīcdziesma” šeit ir vācu termina *katholisches Kirchenlied* latviskojums, un tas lietots, pievienojoties vācu terminoloģiskajai tradīcijai, kāda tā ir nostiprināta lielākajās mūzikas enciklopēdijās *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, *Brockhaus Riemann Musiklexikon*, *Lexikon der Kirchenmusik* u. c. Tas ietver ne tikai tās dziesmas, ko dzied baznīcā, bet gan visu to dziesmu klāstu, kas tā vai citādi ir saistīts ar katoļu baznīcu, katoļticību, tās mācību. Termina ‘katoļu baznīcdziesma’ luteriskā atbilde ir termins ‘luteriskā baznīcdziesma’ (*lutherisches Kirchenlied*) vai ‘evanģēliskā baznīcdziesma’ (*evangelisches Kirchenlied*), arī ‘evanģēliski luteriskā baznīcdziesma’ (*evangelisch-lutherisches Kirchenlied*). Šī terminoloģija ir ērta arī dēļ aprobētiem ekvivalentiem angļu valodā kā *Catholic church song*, attiecīgi, *Lutheran church song*. Latviešu valodā tiek lietoti vēl daži sinonimiski termini, piemēram, “[katoļu] garīgās dziesmas” vai vienkārši “katoļu dziesmas”. Ilze Cepurniece savā latgaliešu katoļu baznīcdziesmai veltītajā maģistra darbā lieto latgaliešu formu *goreīgās dzīsmes*. Tā parādās jau darba nosaukumā: *Goreīgās dzīsmes katoļu lūgšanu grāmatās: vēsture, veidi un lietojums* (Cepurniece 2021). Šis termins ir sastopams gan tautas leksikā, gan rakstos.

9 Nav gan domājams, ka Latgales zemniecība pirmo saskari ar katoļu baznīcdziesmu būtu piedzīvojusi tikai 18. gadsimtā. Visticamāk to vismaz dažviet iepazīna jau 17. gadsimtā, varbūt vēl agrāk, taču ar 18. gadsimtu – precīzāk, tā otro pusi – ir saistāms šī stila uzplaukums un tā tautplaša lietojuma izveidošanās.

10 “*Singulis festis a summo mane ad primam vel secundam post meridiem horam templum capax populo refertum perpetui cantus, concione tantum interrupti et tanta communionum frequentia quantam alibi in Paschate vix videmus.*”

*S. Jedynego* [...] (*Lūgšanu grāmata Trīsovienīgā Dieva godam* [...])<sup>11</sup> pirmais izdevums, kur līdzās lūgšanām, baušļiem utt. ir 36 dziesmas, precīzāk – 35 dziesmas un viens psalms (sk. NKC 1771). Šīs pašas grāmatas 1786. gada otrā izdevuma beigās ir nodaļa *Officium Za Umarłych. Łyugszonas Por Numyrufzim* (Lūgšanas par mirušajiem) – mirušo oficijs (NKC 1786: 282–331). Pirms tās ir nodaļa *Siedm Psalmow Pokutnych. Dziesmes Pakutas Dowida Swata*, resp., septiņi grēku nožēlas psalmi (NKC 1786: 266–281)<sup>12</sup>. Tādējādi ar 1786. gada izdevumu gan mirušo oficijs, gan grēku nožēlas psalmi iekļaujas latgaliešu lūgšanu grāmatās un tautiski reliģiskajā praksē, kas turpinās vēl šodien<sup>13</sup>. Katoļu baznīcdziesmas gadījumā izšķiroši svarīga ir grāmata *Dzismies Swatas uz Guda Diwa Kunga, Jumpr. Maryas un Diwa Swātu*, kuras pirmajam izdevumam 1786. gadā seko daudzi nākamie – 1798., 1801., 1821., 1833., 1836., 1839., 1845., 1852., 1854. utt. gadā<sup>14,15</sup>. Par nosauktajām jezuītu grāmatām var teikt, ka to vēsture ir ne tik daudz lasītāju un lasīšanas, cik dziedātāju un dziedāšanas vēsture. Turklāt tā ir dzīva vēsture tajā nozīmē, ka muzikālās prakses, kas ar šiem izdevumiem tika iedibinātas un uzturētas, ir sasniegušas mūsdienas: minētās 18. gadsimta, it īpaši tā pēdējo dekāžu grāmatas un to vēlākie populārie 19. gadsimta izdevumi būtiski ietekmēja dziedāšanas tradīcijas Latgalē un pastarpināti turpina tās ietekmēt arī šodien (vairāk sk. Boiko 2019 un Cepurniece 2021). Te jāpiebilst, ka mirušo oficija, grēku nožēlas psalmu un dziesmu melodiskā materiāla apguvei nebija cita ceļa kā mutiska tālāknodešana, kas nozīmē, ka vismaz sākumā jezuīti muzicēja kopā ar vietējiem ļaudīm, kuri melodijas iemācījās no galvas un izplatīja tālāk jau patstāvīgās muzicēšanas gaitās. Gan mirušo oficija un septiņu gandarīšanas psalmu, gan katoļu baznīcdziesmu tālāknodešana ir semiorāla: teksti tiek pārmantoti rakstiskā, precīzāk, drukātā formā, melodijas – mutiski.

Jezuītu iniciētās un virzītās pārmaiņas 18. gadsimtā latgaliešu zemnieku reliģiskajā dzīvē, kultūrā un, attiecīgi, mūzikā, bija vērienīgu kultūrpārneses pasākumu virkne, kas konkretizējot (taču pagaidām neejot plašumā) kvalificējami kā vēlini (vēsturisku iemeslu dēļ aizkavējušos jeb ievilkušos) Tridentas reformu programmas, resp., modernā katolicisma, iedzīvināšanas procesi, kas izrietēja no Tridentas koncila mērķuzstādījumiem. Tos vērts īsumā izklāstīt, lai labāk izprastu šajā rakstā aplūkotās vēsturiskās sakarības.

11 Lūgšanu grāmatas titullapa ir poliski, nodaļu nosaukumi – poliski un latgaliski, nodaļas pašas – latgaliski.

12 Lūgšanu grāmata ar titullapu poļu valodā iznāca vēlreiz 1790., pēc tam 1798. gadā. 1771. gada izdevums, ierēķinot beigās pievienoto katehismu (tas aizņem 32 lappuses), ir 280 lappušu biezs, 1786. gada izdevums sasniedz 379 un 1798. gada izdevums – 406 lappuses. Par 1790. gada izdevumu ziņu nav. Sākot ar 5., proti, 1811. gada izdevumu, poļu valoda no grāmatas pazūd. Nosaukums ir agrākā poļu nosaukuma aptuvens atveidojums: *Gromota łyugszonu uz guda Diwa Kunga ikszan Tryadibas Wimiga* [...]. 19. gadsimta gaitā tā ar izmaiņām un papildinājumiem tiek daudzkārt izdota no jauna (1811., 1820., 1833., 1836., 1839., 1845. gadā utt.).

13 Tautas praksē minētie fenomeni savu gaitu nelielā apjomā gan varētu būt uzsākuši jau pirms 1786. gada. Skaidrīte Kalvāne rakstā *Par dažiem nepazīstamiem katoļu manuskriptiem latgaliešu valodā* vēsta par uzietiem rokrakstiem latgaliešu valodā, kuru saturs lielā mērā saskan ar vēlāk nodrukāto latgaliešu katoļu tekstu saturu. Tas nozīmē, ka arī psalmodija, arī kāda daļa dziesmu zemnieku vidē, izmantojot ar roku pārrakstītos tekstus, varētu būt izmēģināta vēl pirms nākšanas klajā drukātā veidā (sk. Kalvāne 2019).

14 Divu pirmo izdevumu eksemplāri nav zināmi. Trešajā – 1801. gada – izdevumā ir 91 dziesma (sk. DzSw 1801).

15 Par abiem nule minētajiem izdevumiem – *Naboženstwo* un *Dzismies Swatas uz Guda Diwa Kunga, Jumpr. Maryas un Diwa Swātu*, to izdošanas apstākļiem, avotiem utt. sīkāk sk. Kalvāne 2015.

Tridentas koncils ar pārtraukumiem notika no 1545. līdz 1563. gadam Trento (lat. *Tridentum*) pilsētā Itālijā. Tā sasaukšanas iemesli bija a) nepieciešamība reaģēt un izstrādāt pasākumu programmu cīņā ar protestantismu un b) Katoļu Baznīcas iekšienē sen nobriedusī reformas nepieciešamība. Attiecīgi Tridentas koncilam – tā lēmumiem un priekšrakstiem – liela nozīme modernā katolicisma vēsturē ir divos aspektos: a) kā pasākumu kopumam cīņā pret protestantu mācībām un aktivitātēm, un b) kā iniciatīvai, kas vērsta uz Romas Baznīcas atjaunotni. Šo duālo vērsumu ir pieņemts aprakstīt ar terminiem “kontrreformācija” un “katoļu reforma”. Pirmais termins pirmām kārtām attiecas uz doktrīnas lietām. Pēc Lutera un Kalvina, kuri sludināja, ka ticības avoti ir meklējami vienīgi Rakstos, stingrā nosodījuma koncils ar lielu uzsvāru apstiprināja, ka līdzās Svētajiem Rakstiem, pamatojoties uz tradīciju, nozīmīgs ir baznīctēvu un bīskapu pienesums mācībā. Koncils sevišķi asi vērsās pret protestantu doktrīnu, ka cilvēks ir pestīts vien caur viņa ticību. Tam viņi pretstatīja pestīšanu kā Dieva dāvanu, ko cilvēks iemanto ar saviem darbiem, par tādiem uzskatot ne tikai žēlsirdības darbus tuvāko labā, bet arī septiņu sakramentu (kristības, gandarīšanas, euharistijas, iestiprināšanas, laulības vai (priesteriem) ordinācijas, un pēdējā svaidījuma sakramenta) praksi, kamēr protestanti paturēja tikai divus no tiem – kristības un euharistijas sakramentu. Apstiprināts tika starpnieku (Svētās Jaunavas un Svēto, kuri jāgodina caur to svētbildēm un relikvijām) spēks, kamēr protestanti to noliedza. Tai pašā laikā koncils nevēlējās pieļaut, ka tikai luterāņiem un kalvinistiem ir privilēģija uzstāt uz reformas nepieciešamību. Tai bija jābūt arī katoļu rūpei ar nosacījumu, ka reforma tiek īstenota Baznīcas noteiktajos ietvaros. Bīskapiem tika atgādināti viņu pamatpienākumi: no tiem tika prasīts, ka tie mājā savā diecēzē un, proti, tālab, lai varētu regulāri apmeklēt visas viņu pārziņā esošās draudzes, lai uzturētu disciplīnu un kontrolētu, kā tas, ko baznīcā ļaudīm māca, atbilst koncila apstiprinātajam. Lai to sasniegtu, tika veikti svarīgi pasākumi, piemēram, katram bīskapam tika uzlikts pienākums nodibināt iestādi (semināru), kas sagatavo nākamos priesterus viņu pienākumu veikšanai. Taču vēl svarīgāks bija pienākums, kas tika uzlikts ikvienam ticīgajam, proti, pā r z i n ā t savu reliģiju. Šis bija liels pavērsiens kristietības vēsturē (to jau bija aptvēruši protestantiskie reformētāji): turpmāk cilvēkam, lai viņš tiktu pestīts, i r j ā z i n a! Vismaz katehisms tā būtiskajos punktos ir jāzina katram. Un, kas ir priesteru atbildība, visiem ir jābūt katehismā instruētiem un spējīgiem patstāvīgi izdarīt secinājumus ikdienas dzīvē. Vismaz triju gadsimtu gaitā šis bija galvenais mērķis, ko misionāri centās sasniegt pilsētās un laukos. (Īsi pārstāstīts no: Châtellier 1997: 12–13.) Piebilde, ka nule minētais mērķis bez grāmatu izmantojuma, attiecīgi, vispārējas lasītprasmes nevarēja tikt sasniegts, ko labi apzinājās ordenis, kas nesa katoļu reformas galveno slogu – Jēzus Biedrība.

Te liekas vietā citēt mūsdienu autoritatīvā 18. gadsimta pētnieka Ričarda Batervika (*Richard Butterwick*) atziņu, kas izteikta pētījumā par 18. gadsimta Lietuvas lielhercogisti:

“Lielākā daļa jauno laiku katolicisma pētnieku piekristu uzskatam, ka Tridentas reformas īstenošana bija ilgstošs process, kas iesniedzās tālu 18. gs. [...] Ja Francija 18. gs. vidū pieredzēja “ilgstošās kontrreformācijas pabeigšanu, kad gallikāņu baznīca beidzot varēja atvilkt elpu pēc Tridentas

tēvu ticības iedzīvināšanas”, kā par to tika izteicies Naidžels Estons, tad Austrumcentrāleiropā vēl nebija pienācis laiks apstāties. Darāmā vēl bija atlicis daudz.”<sup>16</sup> (Butterwick 2011: 57)

Diemžēl nākas piebilst, ka Latgales 18. gadsimta reliģiskā dzīve un citi kultūrprocesi Tridentas reformu programmas un tās mērķuzstādījumu gaismā gandrīz nav pētīti. Tā nu šo uzdevumu nākas ieskaitīt latviešu vēstures zinātnes parādu sarakstā, piebildīšu – lielo parādu, jo bez attiecīgā jautājumu loka sīkas un daudzpusīgas izpētes paliek labākajā gadījumā virspusēja vesela Latgales latviešu kultūras gadsimta virzošo motīvu un iekšējās loģikas izpratne. Attiecīgie izpētes uzdevumi nav risināti darbos, kuru saturiskais atvērziens liktu to sagaidīt, piemēram, monogrāfijās kā Jāņa Broka *Katolicisms Latvijā 800 gados. 1186–1986. Vēsturisks atskats* (2002), Andreja Johansona *Latvijas kultūras vēsture 1710–1800* (1975), Henrika Trūpa *Katoļu Baznīcas vēsture* (1992), Pētera Zeiles *Latgales kultūras vēsture* (2006) u. c. Minētajos un vēl citos darbos gan pavīd kontrreformācijas aspekts, taču tas ir būtisks 17. gadsimta sakarā, turpretī 18. gadsimta Latgales gadījumā tas jau ir labi ja otršķirīgs: Latgales muižniecība un vismaz formāli arī zemniecība savā masā ir atgriezta Romas baznīcas klēpī un ir sācies jauns posms: priekšplānā izvirzās modernā katolicisma tautplaša iedzīvināšana uz Tridentas tēvu izstrādāto vadlīniju un Jēzus Biedrības programmatisko priekšrakstu bāzes. Tā gaida savu atspoguļojumu Latgales 18. gadsimta vēstures pētniecībā. Kontrreformācijas panākumus 17. gadsimtā un tās aktualitātes mazināšanos tuvojoties 17. un 18. gadsimta mijai labi parāda sekojošs konstatējums: “Latgalē ap 1640. gadu bijis vairāk nekā 30 protestantu muižnieku, ap 1674. gadu to skaits samazinājies uz 23, bet 1698. gadā vairs bijušas tikai trīs luterāņu muižnieku dzimtas un 1700. gadā – ne vairāk, ne mazāk kā viena” (Broks 2002: 152).

## Maija dievkalpojumi. Tradīcijas aprises

Ap 18. un 19. gadsimta miju Latgalē sāka izplatīties tautiska Svētās Jaunavas Marijas godam velītu maija dievkalpojumu tradīcija. Tās aizsākumi ir viegli datējami – tos skaidri parāda jezuītu grāmatniecība. Taču pirms tuvāk aplūkoju šīs tradīcijas ienākšanu Latgalē, nepieciešams raksturot pašu fenomenu, kas līdzās mirušo oficijam kopš 2010. gada Latvijas kultūras kanona sadaļā *Tautas tradīcijas* ir minēta kā viena no 14 vērtībām. Maija dievkalpojumu raksturojumam izmantots mans 2010. gadā tapušais, vēlāk papildinātais kultūras kanonā publicētais apraksts<sup>17</sup>. Tas vietām ir labots un paplašināts, cita starpā pievienojot īsu informāciju par dažām aktivitātēm, kas ap šo tradīciju attīstījušās pēdējās dekādēs<sup>18</sup>.

16 “Most scholars of early modern Catholicism would now agree that the implementation of the Tridentine reform was a long-drawn out process, reaching well into the eighteenth century. [...] If the mid-eighteenth century in France saw “the termination of a long Counter-Reformation in which the Gallican Church at last drew breath from its work of inculcating the faith of the Tridentine Fathers”, as Nigel Aston has put it, then it was not yet time to pause in East-Central Europe. Much work remained to be done [...]” Sk. arī Aston 2000, XI un 2002, 2–3, kā arī 1. daļu *Later eighteenth-century religion*.

17 Sk. Boiko 2010.

18 Tiem, kuri vēlas gūt plašāku skatījumu uz minēto tradīciju un iepazīt dažādu autoru pienesumu, sk. Beitāne 2004; Broks 2002: 268–270; Čakša 2011 un 2012; Cybuļskis 1968; Dzeņš 1968; Pantele 2002 u. c.

Maija dievkalpojumi brīvā dabā pie ceļmalas un ciemu (sādžu) krustiem vēsturiski ir viena no spilgtākajām tautas dievbijības izpausmēm Latgales latviešu kultūrā, taču tā reizē ir dziedāšanas prieka atklāsme, Latgales pavasara skaņu ainavas komponente un viens no spēcīgiem latgaliskās piederības simboliem. Romas Katoļu Baznīcas kalendārā maijs ir Svētās Jaunavas Marijas mēnesis – laiks, kad tai tiek veltīti īpaši dievkalpojumi un lūgšanas. Maija dievkalpojumi Marijas godam par tautas masās izplatītu tradīciju daudzviet katoliskajā Eiropā izvērtās 18. gadsimta otrajā un trešajā trešdaļā. Latgalē un Augšzemē tā sāka veidoties kā katoļu pasaulē jau pastāvošas tradīcijas lokalizējums.

Maija dievkalpojumi notika visu mēnesi ik vakaru. 20. gadsimta otrajā pusē šāds režīms gan vairs nebija paturams, un 21. gadsimtā tur, kur šo ieražu vēl piekopi, dievkalpojumi notiek lielākoties brīvdienās, ļaudīm sapulcējoties pie lielajiem ceļa malā, ciema centrā vai galā, tuvējā kapsētā, pie mājām vai baznīcas dārzā uzstādītajiem krustiem. Tos nereti apjož zema sētiņa, kuras iekšpusē ir novietoti soli. Krusti maijā ir bagātīgi rotāti ziedu pušķiem un vītņēm, krusta pakājē dažkārt ir novietota kāda no skaistākajām pieejamajām Dievmātes svētbildēm. Solos sasēžas svinīgi uzposušies dievkalpojuma dalībnieki. Jaunākie un tie, kam nepietiek vietas, stāv kājās. Ļaudis par maija dievkalpojumiem saka *“dzīduot/lyugtīs pi krusta”* un tos notur pēc pašu ierosmes – bez garīdznieku vadības un klātbūtnes. Dievkalpojumu vadītāja ir no pašu vides – visbiežāk kāda gados vecāka sieva, kas pārzin rituāla uzbūvi, ir apveltīta ar spēcīgu balsi un autoritāti, zina melodijas un māk tās uzsākt visiem piemērotā augstumā.

Obligātas maija dievkalpojuma kā Jaunavas Marijas godināšanas un pielūgšanas rituāla sastāvdaļas ir Jaunavas Marijas litānija (Loreto litānija), lūgšanas, garīgo tekstu lasījumi, kas katrai maija dienai ir savi, un zīmīšu (t. s. *značku*) izloze. Vārds *značka* ir poļu cilmes. *Značka* ir taisnstūra zīmīte/kartīte, uz kuras ir numurs, kas norāda uz kādu uzdevumu – svētbijīgu darbību vai apņemšanos, citiem vārdiem: garīgu vingrinājumu, kas zīmīti izvilkušajam noteiktā laika ietvarā ir jāizpilda. Uzdevumu saraksti ir atrodamī lūgšanu grāmatu maija dievkalpojumu nodaļās. Zīmītes dievkalpojuma vadītāja tur savā lūgšanu grāmatā. Kad pienākusi izloze, dalībnieki pēc kārtas uz labu laimi izvēlas savu zīmīti. Pēc tam vadītāja no grāmatas priekšā nolasa to saturu. Dažkārt uzdevumi ir jau pārrakstīti uz pašas zīmītes (strēmēlītes), piemēram, *“Par vysu mēnesi sorgojis malōšonas un jo gadeisis samalot, tod tyuleit atskait vīnu reizi Tāvs myusu”* (“Visu mēnesi sargies melošanas, bet ja gadīsies samelot, tad tūliņ noskaiti vienu reizi Tāvs mūsu”). Ir divas zīmīšu kategorijas, proti, divi divpadsmit zīmīšu komplekti: viens ar uzdevumiem, kas domāti katrai dienai visa mēneša garumā (tie tiek izlozēti tikai vienreiz dievkalpojumu cikla sākumā), otrs – ar uzdevumiem konkrētajai dienai (to izloze notiek ik reizi attiecīgās dienas dievkalpojumā)<sup>19</sup>.

Dievkalpojumu neiztrūkstošs elements ir Marijas dziesmas. Tajās stāstīts par Marijas dzīvi, ciešanām un nopelniem ticības un cilvēces labā. Šīs dziesmas tiek dziedātas arī citos gadījumos, taču galvenā to izpildīšanas reize ir maija dievkalpojumi. Dziesmu melodijas dziedātāji zina no galvas, tās tiek pārmantotas mutiski – tāpat kā

19 Par zīmītēm – *značkām*, ar tām saistītajām ieražām sīkāk sk. Čakša 2011.

tautasdziesmu melodijas. Teksti ir lūgšanu un dziesmu grāmatās, ko lieto dziedāšanas laikā. Dziesmu izvēli un secību katrā konkrētā gadījumā nosaka klātesošo dziedātāju pieredze un vietējie ieradumi. Daudz dziedātas dziesmas ir, piemēram, *O, Svātā Mōte, pī tevis steidzam, Dīva Mōte, tevi slavējam, Sveika, Jyuras zvaigzne, Loba nakts, o, Jēzu!*<sup>20</sup>. Dziesmas lielākoties dzied divbalsīgi. Melodijas un teksti pārsvarā ir Centrāleiropas cilmes dziesmu lokalizējumi.

Nosaukto elementu (litānijas, lūgšanu, dziesmu u. c.) secība dažādās vietās mēdz atšķirties un arī citos aspektos maija dievkalpojumi Latgalē un Augšzemē vai ik ciemā/pagastā (ja tie tur saglabājušies) ir nedaudz atšķirīgi. Krusti, pie kuriem notiek maija dievkalpojumi, ir raksturīga Latgales, agrāk arī Augšzemes katolisko pagastu ainavas sastāvdaļa. Krustu uzstādīšanas spēcīgs vilnis brāzās pāri katoļu pasaulei 17. gadsimta beigās un 18. gadsimtā. Franču reliģijas vēsturnieks, pamatliekošu 17. un 18. gadsimta Eiropas reliģiskās vēstures pētījumu autors Luī Šateljē (*Louis Châtellier*, 1935–2016) savā slavenajā grāmatā *La religion des pauvres. Les missions rurales en Europe et la formation du catholicisme moderne XVIIe-XIXe siècle* (*Nabago reliģija. Lauku misijas Eiropā un modernā katolicisma tapšana XVI–XIX gadsimtā*, 1993; angļu tulkojums – 1997) nodaļā, kas veltīta krustam katoliskajā Eiropā agrajos jaunajos laikos, raksta:

[..] Laikā starp 1680. un 1750. gadu krusti bija it visur. Lauku ļaudis bija pārņēmis īsts neprāts! Tie uzstādīja krustus lielā skaitā, gan rietumos, gan austrumos. Pētniecība, kas vēl arvien ir savā aizsākumā, un kurai ir sarežģījumi sakarā ar (artefaktu – M. B.) nemitīgo zudībā iešanu, rāda, cik plaša šī kustība bija. Krusti parādījās laukos un tīreļos, pauguru virsotnēs un ieleju dziļumos. Dažās draudzēs, kas ir kalnos, mēs vēl tagad varam redzēt 30 un vairāk krustus, it kā šo draudžu izolētība kāpinātu nepieciešamību pēc šīm kristietības emblēmām.”<sup>21</sup> (Châtellier 1997: 115)

Latgalē, Lietuvā, Bavārijā, daudzviet Polijā, šur tur Alpos u. c. krustu uzstādīšanas tradīcija pastāv arī mūsdienās. Latgalē uzmanība krustiņiem dažādās formās un reizēs tiek pievērsta cauru gadu, taču maija dievkalpojumi ir to godināšanas galvenais ikgadējais notikums. Lai gan Svētajai Jaunavai veltītie dievkalpojumi maijā ir katoļu pasaulei kopīga parādība, Latgalē un Augšzemē izplatītā šo dievkalpojumu brīvdabas forma ir īpaša gan norises apstākļu, gan veidojuma un pārmantošanas aspektā.

Padomju laikā daudzi brīvdabas krusti tika iznīcināti<sup>22</sup> un maija dievkalpojumu tradīcija – apkarota. Tā saglabājās nomaļās vietās un ļaužu atmiņā. Mūsdienās tā Latgalē šur tur piedzīvo atjaunotni, tomēr kopumā tās glabātāju skaits iet mazumā.

20 Kaut arī šīs dziesmas beigās Svētā Jaunava tiek uzrunāta, tematiski tā īsti nepieder Marijas dziesmu kopai, taču tā tradicionāli ir vai katra maija dievkalpojuma noslēdzošais dziedājums.

21 “Between 1680 and 1750 there were crosses everywhere. A real frenzy had seized the countryfolk, who set them up in great numbers, in east and west alike. Research which is still at its beginning, and is difficult owing to the destruction which goes on all the time, shows how extensive this movement was. Crosses appeared in the fields and on the heaths, on the tops of hills and in the depths of valleys. In certain mountain parishes we can still find thirty or more, as though isolation increased the need felt for these emblems of Christianity.”

22 Par krustu saglabātības stāvokli padomju okupācijas laika beigu posmā un pārejas laikā sk. Čakša 2012: 226–227.



Dažviet tā, tāpat kā krusti tiek piedāvāta kā sakrālā tūrisma vai vienkārši tūrisma objekts<sup>23</sup>. Ik gadu maijā tradīcija izpelnās lielāku vai mazāku uzmanību no mediju puses. 2017. gada maijā *Radio Marija Latvija* piedāvāja maija dievkalpojumu ikvakara pārraides no dažādām Latgales vietām. Ir vērojami mēģinājumi ko līdzīgu maija dievkalpojumiem iesakņot arī šur tur ārpus Latgales: piemērs tam ir jaunākās maija aktivitātes Suitu novadā. Pēdējos gados maijā vienu reizi dievkalpojums modificētā formā tiek noturēts arī Brīvdabas muzejā – ar liturģisko daļu Eleonorvilas kapelā un sekojošu Marijas dziesmu dziedāšanu un zīmīšu izlozi pie blakus esošā Gutas sādžas krusta, kas būvēts Daugavpils apriņķa Kapiņu pagastā 1887. gadā. Latvijas Nacionālā kultūras centra aprūpētajā Nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā kopš 2019. gada iekļauta sadaļa *Maija dievkalpojumi pie ceļmalu krustiem Dagdas novada Andrupenes un Šķaunes pagastos* un kopš 2020. gada arī – *Maija dziedājumi pie ciemu krustiem Ziemeļlatgalē*.

Pēdējās dekādēs maija dievkalpojumi vairākas reizes kļuvuši par pētniecības projektu tēmu. Tā 2004. gada maijā Ruta Cibule (toreiz Balvu rajona padomes Kultūras nodaļas vadītāja, vēlāk un pašreiz – Balvu Centrālās bibliotēkas direktore) un Anda Beitāne (toreiz – Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas mācībspēks, nu jau ilgāku laiku JVLMA zinātniskā un radošā darba prorektore) organizēja vairākdienu teorētiski praktisku semināru *Maija dziedājumi Ziemeļlatgalē*. 2014. gadā LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta projekta *Kultūras kultūrā: robežvēstījumu politika un poētika* ietvaros Latviešu folkloras krātuves pētnieks Aigars Lielbārdis vadīja lauka pētījumu un dokumentācijas programmu *Maija dziedājumi Latgalē*. (Vairāk par šo programmu sk. LFK mājaslapā, sadaļā “LFK jautā”: <http://lfk.lv/izstades/atteli>.) Pētījumi atspoguļoti arī Andas Beitānes, Valdas Čakšas un Gunas Panteles publikācijās (sk. Beitāne 2004, Čakša 2011 un 2012, un Pantele 2002).

---

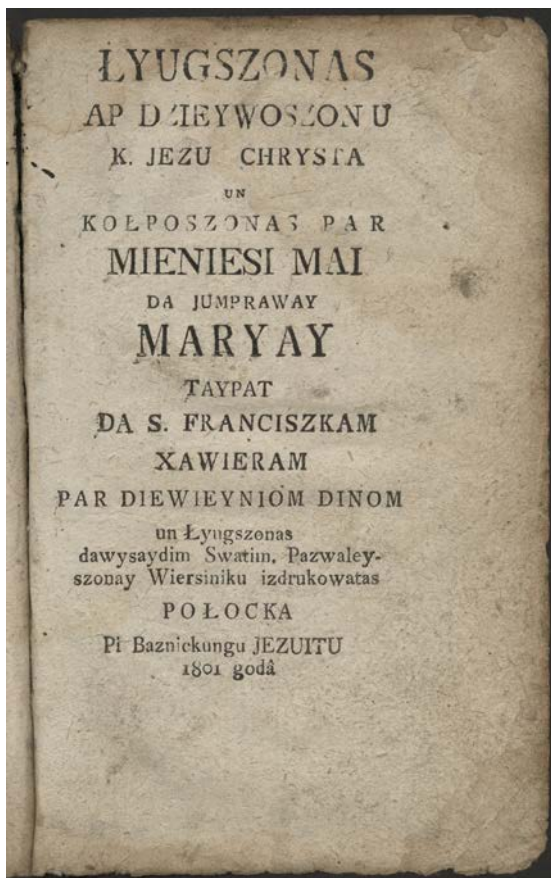
23 2013. (varbūt 2014.) gadā izdotajā, nu jau daudzus gadus aprītē esošajā tūrisma brošūrā *Latgale unites. Beautiful holidays in Latgale and Pskov (Latgale vieno. Brīnišķīgas brīvdienas Latgalē un Pleskavā)* atrodam atvērumu, kas aicina iepazīt Vaboles pagasta 26 krustus (Vaboles krucifiksu ceļu) un maija dziedāšanu pie tiem (LU 2013: 8–9).



Maija dievkalpojums Bērzpils pagasta Augstaros 2004. gada 22. maijā. Avots: M. Boiko fotodokumentācija, kas veikta Rutas Cibules un Andas Beitānes organizētā teoretiski praktiskā semināra *Maija dziedājumi Ziemeļlatgalē* (2004. gada 21.–23. maijs) laikā. Foto oriģināli – M. Boiko personīgais arhīvs.

## Pirmās liecības par maija dievkalpojumiem Latgalē

Maija dievkalpojumu aizsākuma Latgalē datēšana grūtības nesagādā: kā vēsta kopkatalogs *Seniespiedumi latviešu valodā 1525–1855* (1999), 1799. gadā iznāca duodeca formāta<sup>24</sup> grāmata ar nosaukumu *Łyugszonas ap dzieywoszonu K. Jezu Chrysta un Kolposzonas par mieniesi mai da Jumpraway Maryay taypat da S. Franciszkam Xawieram par diewieyniom dinom un Łyugszonas da wysaydim Swatim* (Lūgšanas par Kunga Jēzus Kristus dzīvi un Maija mēneša kalpošanas Jaunavai Marijai, tāpat Sv. Fransisko Havjeram un Lūgšanas visādiem Svētajiem) (SleLV 1999: 224).



Grāmatas *Łyugszonas ap dzieywoszonu K. Jezu Chrysta un Kolposzonas par mieniesi mai da Jumpraway Maryay taypat da S. Franciszkam Xawieram par diewieyniom dinom un Łyugszonas da wysaydim Swatim* (Lūgšanas par Kunga Jēzus Kristus dzīvi un Maija mēneša kalpošanas Jaunavai Marijai, tāpat Sv. Fransisko Havjeram un Lūgšanas visādiem Svētajiem) 1801. gada izdevuma titullapa. – Oriģināls LNB Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā: LNB, RL 1/1.

Grāmata izdota Polockā “*pi Baznickungu Jezuitu*”, proti, iespiesta Polockas jezuītu tipogrāfijā. Neviens šī izdevuma, kura nosaukums skaidri runā par maija dievkalpojumiem, eksemplārs diemžēl nav zināms, taču LNB Reto grāmatu un rokrakstu krājumā glabājas otrais – 1801. gada – izdevums ar tieši tādu pašu nosaukumu un ļoti līdzīgiem publicēšanas datiem, turklāt šim izdevumam ir zināma arī tirāža: tā bijusi 3000 eksemplārus liela (SleLV 1999: 229). Varam droši pieņemt, ka tā saturs ir tāds pats vai gandrīz tāds pats kā 1799. gada izdevumam un runa lielās līnijās ir par pirmā izdevuma jaunu metienu<sup>25</sup>. 1801. gada izdevuma eksemplārs LNB Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā ir atrodams konvolūtā ar tajā pašā gadā klajā laisto grāmatu *Dzismes Swatas uz Guda Diwa Kunga, Jumpr. Maryas un Diwa Swātu*.

24 Duodeca formāts – viens no kabatas formātiem: 12°, resp., 127x187mm. Tas saukts arī par 1/12 loksnes grāmatas formātu un divpadsmitlapu formātu (tipogrāfijas loksne sadalīta divpadsmit daļās).

25 Kaut kas 1801. gada izdevumā tomēr būs nācis klāt, jo pēc kopkataloga ziņām 1799. gada eksemplārā bija 92, bet 1801. gada eksemplārā – 113 lappuses (sal. SleLV 1999: 224 un 229). Varbūt grāmatas beigās ticis palielināts svēto – attiecīgi, svētajiem veltīto – lūgšanu skaits.

Grāmatā centrālā vieta atvēlēta maija dievkalpojumiem, taču, kā rāda nosaukums, tajā ir vairāki satura bloki. Nosaukums tos atspoguļo vien vispārīgos vilcienos, tālab tālāk sniegsu sīkāku ieskatu izdevuma saturā un struktūrā. Grāmatas sākumā atrodam cildinājumu un pateicību tās izdošanas finansētājai: “*Do Jaśnie Wielmożney Jeymci Pani Doroty z Szczytow Szadurskiej Chorążyny Inflantskiej Pani i Dobrodzieyki Nayosobliwszey*” (“Viņas gaišībai augstdzimušajai Dorotas kundzei Šadurskai no Ščitu dzimtas<sup>26</sup>, Infantijas horunžija kundzei un labdarei izcilajai”). Pateicība aizņem trīspus nenumurētas lappuses. Tajās līdzās citam, Šadursku uzrunājot, teikts: ar šo grāmatu tu “[...] saviem padotajiem latviešiem atstāsi mūžīgu piemiņu, jo viņi šo grāmatu iegūs par velti”<sup>27</sup>. Pateicību noslēdz paraksts: *Rezydencya Pufzańska, Societatis JESU*, t. i. “Pušas rezidence, Jēzus Biedrība”. Seko *Diwipacmit lyugszonu. Ap mozu dzieywoszonu Kunga J. C.*, proti, *Diwipadsmiit lūgšanas Bērnām Jēzum*, ko biežāk sauc par Mazo Rožukroni Bērnām Jēzum (ĻJChuKJM 1801, 1–9).<sup>28</sup> Šis nodaļas nosaukumā ir piebilde, ka šo rožukroni: “[...] *war fkyatit ikdin nu zimās swatkim da Gramnicay*”, t. i., “[...] var skaitīt ik dienas no Ziemsvētkiem līdz Sveces dienai (2. februārim – M. B.)”. Grāmatas nākamā sadaļa ir *Treysdiesmit un treys lyugszonas. Caur Nupatnus Treysdiešmit treiu Godu, Dzieywies Kunga JEZU CHRYSTA* (Trīdesmit trīs lūgšanas par nopelniem trīdesmit triju Kunga Jēzus Kristus dzīves gadu) – tā sauktā Jēzus lūgšana (ĻJChuKJM 1801: 9–14). Tā ir lūgšana, kurā izskan trīdesmit trīs lūgumi, tādi kā, piemēram, “*Mocitoys Muns, pawuyc mani!*” (“Mācītāj mans, pamāci mani!”), “*Kieninsz mira, apszkinkioy mani ar miru!*” (“Miera Ķēniņ, dod man mieru!”), “*Pieftitoys muns izpieftiey mani!*” (“Pestītāj mans, izpesti mani!”); ikkatrs lūgums parādās izsauciena “*O! Łobays JEZU!*” (“Ak, labais Jēzu!”) ietverts. Lūk, uzskatāmības labad:

<p>“[...]”  <i>O! Łobays JEZU!</i>  <i>Mocitoys Muns, pawuyc mani!</i>  <i>O! Łobays JEZU!</i>  <i>O! Łobays JEZU!</i>  <i>Kieninsz mira, apszkinkioy mani ar miru!</i>  <i>O! Łobays JEZU! [...]”</i> utt.            (ĻJChuKJM 1801: 9)</p>	<p>“[...]”            Ak, labais Jēzu!            Mācītāj mans, pamāci mani!            Ak, labais Jēzu!            Ak, labais Jēzu!            Miera Ķēniņ, piešķir man mieru!            Ak, labais Jēzu! [...]” utt.</p>
---	---

Šī lūgšana sevišķi plaši izplatīta Austrumu baznīcā un iecienīta kā mentālā lūgšana, proti, tā jāizpilda individuāli ar iekšējo balsi vai arī kā individuāla rečitācija balsī. Radusies tā esot kā atbilde uz apustuļa Pāvila aicinājumu: Lūdzies bez apstājas! Jēzus lūgšanai seko grāmatas galvenā un garākā daļa – *MOCIBA Ab Kałposzonu da Jumpraway MARYAY* (Mācība par kalpošanu Jaunavai Marijai; ĻJChuKJM 1801: 14–85), par kuru būs

26 Dorota Šadurska (dzim. Nemiroviča-Ščita: *Dorota Niemrowicz-Szczytt*, †1801) 1755. gadā apprecējās ar Latgales muižnieku, ievērojamo Žečpospoļitas valsts darbinieku Janu Šadurski (*Jan Szadurski*, † 1771; Infantijas horunžijs 1766–1771), kura lielle īpašumi (Šadurskim piederēja Jasmuiža, Mākoņkalna, Malnavas, Pušas, Pušmucovas u. c. muižas) pēc viņa nāves nonāca Dorotas Šadurskas īpašumā.

27 “[...] *Twym Poddanym Łotyżom wiekopomną Pamiątkę zostawifz; ponieważ tę Kfiąfzkę bez płacy mieć będą.*”

28 Šis rožukronis, kura pārmantošana izsekojama sākot ar 1636. gadu un kas tematizē Jēzus bērības dievišķos noslēpumus, sevišķi Francijā 17. gadsimta vidū un otrajā pusē bija ļoti populārs. Tā popularitāte balstījās uz karmelītu ordeņa mūķenes Margeritas Parigo (*Marguerite Parigot*, 1619–1648) nenogurstošo darbību Bērna Jēzus kulta veidošanā un veicināšanā.

runa atsevišķi šī raksta turpinājumā. Taču vispirms par to, kas šai daļai seko, proti, nodaļu ar nosaukumu *KOŁPOSZONA da Franciszkam Xawieram* – burtiski *Kalpošana Franciskam Ksaveram*, resp. *Sv. Fransisko Havjera žēlastības novenu*<sup>29</sup> (ĻJChuKJM 1801: 85–95). Fransisko Havjers SJ (spāņu *Francisco Javier*, port. *Francisco Xavier*, 1506–1552)<sup>30</sup> bija viens no tuvākajiem Jeziūtu ordeņa dibinātāja Ignācija Lojolas (lat. *Ignatius de Loyola*, spāņu *Ignacio de Loyola*, 1491–1556) līdzgaitniekiem, dēļ savas ilgstošās un ražīgās darbības Āzijā saukts par Indijas un Tālo Austrumu apustuli, kanonizēts reizē ar Ignāciju Lojolu 1622. gadā. Havjera novenu tradicionāli notur no 4. līdz 12. martam, uz ko norādīts grāmatas attiecīgās sadaļas ievada rindkopā. Seko Gabriela Havanezi SJ (*Gabriel Havanesi*, 1656–1715) latīniski sarakstītās Marijas lūgšanas tulkojums latgaliski (ĻJChuKJM 1801: 95–97), kas domāts individuālai ikdienas lietošanai<sup>31</sup>. Pēc tā krāšņā virknē nāk lūgšanas dažnedažādiem katoļu svētajiem: Sv. Joahimam un Sv. Annai – Svētās Jaunavas vecākiem (ĻJChuKJM 1801: 97), Sv. Jāzepam (ĻJChuKJM 1801: 97), Sv. Tadeušam, respektīvi, Tadejam (ĻJChuKJM 1801: 98) utt. Šo virkni noslēdz sakāpināta, vien nedaudzas rindas gara *Korsta tyugszona (Kvēlā lūgšana)*, kuras sākumā uzrunāti Jēzus, Marija, Jāzeps, Joahims un Anna, un kas beidzas ar vārdiem: “Wyś DIWAM por Gūdu” – Jēzus Biedrības moto *Ad maiorem Dei gloriam (Viss lielākam Dieva godam)* pārfrāzējumu (ĻJChuKJM 1801: 107). Grāmatu noslēdz divas litānijas – LITANIJA *Da S. Aloizam Patronam iaunu laužu (Svētā Aloiza, jaunu ļaužu aizbildņa litānija; ĻJChuKJM 1801: 107–110)* un LITANIJA *Da S. Jura Nūmucieyta Boryniu un Ubogu Glōbieia (Svētā Jura – nomocītā, bāreņu un ubagu glābēja – litānija; ĻJChuKJM 1801: 110–113)*. Grāmatas pēdējā lappusē iespiesta cenzora Kazimira Šiško (*Casimirus Szyszko*) publicēšanas atļauja.

No grāmatas 113 lapaspusēm maija dievkalpojumu nodaļa aizņem lauvas tiesu – 71 lappusi, tā skaidri parādot, ka izdevumā tā ir centrāla. Tajā pašā laikā redzams, ka Pušas jeziūti Šadurska kundzes atbalstu ir izmantojuši, lai grāmata noklātu vairākas jomas un būtu noderīga dažādās situācijās, dažādos baznīcas gada laikos. 3000 eksemplāru liela tirāža (tam laikam – masu tirāža), grāmatu dališana zemniekiem par brīvu, kā arī divu izdevumu (1799 un 1801) tapšana ar pāris gadu starpību liecina par attiecīgā jeziūtu projekta vērienīgumu. To, cik šis projekts vismaz attiecībā uz maija dievkalpojumiem galu galā bija izdevies, apstiprina gan daudzie nākamie to izdevumi, gan arī tas, ka šī tradīcija par spīti vēsturiski visai ilgiem tai nelabvēlīgiem laikiem un lai arī kādā stāvoklī, tomēr ir sasniegusi mūsdienas<sup>32</sup>.

29 Novena (< lat. *novem* – deviņi) – privāta vai kopienas lūgšana, ko notur deviņas dienas pēc kārtas.

30 Latviešu valodā nav vienotas šī Jēzus Biedrības līdzdibinātāja un katoļu svētā vārda un uzvārda rakstības. Ņemot vērā, ka viņa dzimtene bija Spānija un to, ka jaunākajā latviešu akadēmiskajā literatūrā (piemēram, LU profesora, teologa Jāņa Priedes tulkotajos un komentētajos Sv. Ignācija Lojolas darbos lietota forma “Fransisko Havjers” (sk. Lojola 2018: 15, 16; Lojola 2021: 112, 113, 115 u. c.), šajā rakstā priekšroka dota pēdējai, tomēr vietām, lai nerastos šaubas, ka runa ir par vienu un to pašu personu, līdztekus sniedzot arī formu “Francisks Ksavers”. Jāpiebilst, ka bieži sastopama ir arī tautiskā forma “Francisks Ksaverijs”.

31 Havanezi, savulaik Donavas Jeziūtu kolēģijas rektors, vēlāk SJ Austrijas provinces provinciāls (jeziūtu ordeņa teritoriālās vienības – provinces – vadītājs), 1708. gadā publicēja grāmatu *Ars bonae mortis sive quotidiana erga Sanctissimam Dei Matrem Mariam pietas* [...] (*Labās nāves māksla kā arī Visvētākās Dievmātes Marijas godināšana*). Tās sākumā atrodams minētās lūgšanas latīņu oriģināls ([Havanesi] 1708: 2–3).

32 Jāpiebilst, ka kādu nepilnu 1801. gada izdevuma eksemplāru – galvenokārt grāmatnieciskā un valodnieciskā aspektā, kā arī diemžēl aplami novērtējot grāmatas vietu latgaliešu kultūrā – savulaik nelielā rakstā aplūkojis valodnieks, rakstnieks un etnogrāfs Leonards Latkovskis (1905–1991) (sk. Latkovskis 1968a).

## Maija dievkalpojumi 1801. gada izdevumā

Maija dievkalpojumu nodaļa – MOCIBA *Ab Kołposzonu da Jumpraway MARYAI* (Mācība par kalpošanu Jaunavai Marijai) – sākas ar īsu ievadu: skaidrojumu par Marijas godināšanas, resp., kalpošanas Marijai vērtību un aicinājumu to piekopt. Tā sākumā vēstīts, ka šī kalpošana ir sena, baznīcas atzīta un veicināta, ka tikai latvieši to vēl nepiekopj, jo līdz šim tās nav bijis latviešu valodā, un ka tagad nu tam ir jāmainās.

<p><i>Tey kołposzona na nyule atsarodos, bet sienieia ir. Pa cytom mołom nu sienieim łaykim wysi tū kołposzonu dareia: Weyfkupy, Bażnickungi, itū kołposzonu teyce, laudź wuycieja, un poszy paleydzieja: Tymā tikwin Łatwiszu mołā nabeja radzama, ayz tō, kad pa łatwyfkan na bēja rakftėyta, Pidar tod mums tay darit kay citi kataliki; Por łobu itū kołposzonu turet un Jumpraway MARYAY gudu addud.</i></p> <p>(ŁJChuKJM 1801: 14–15)</p>	<p>Šī kalpošana nav tagad radusies, bet sena ir. Citās zemēs kopš seniem laikiem visi to kalpošanu pildīja: bīskapi, baznīckungi to kalpošanu teica, ļaudis mācīja un paši palīdzēja: tikai tajā latviešu pusē [tā] nebija redzama dēļ tā, ka latviski nebija rakstīta. Klājas tad mums tāpat darīt kā citiem katoļiem: par labu šo kalpošanu turēt un Jaunavai Marijai godu atdot.</p>
---	---

Turpinājumā stāstīts par Dievmātes īpašo stāvokli katoļu panteonā, kā viņas godināšana pakāpeniski izaugusi tiktāl, ka tai atvēlēts vesels mēnesis<sup>33</sup> un kāpēc šis mēnesis ir maijs:

<p><i>Swata Bażnica ayzwyfsw Swatu, wayrok Jumprawu MARYU gudinoy. Del to pafstatia kas dinās fkeyteyt: Engels Kunga Nu reyta, ab pusdinas, un Wokorā. Pa utram: pafstateia kas niedelas fajdini uz gudu Jumprawas MARYAS, un del to mes fasdini gawam. Pidar tod izłafieyt kaydu mienefi par godu del guda Jumprawas MARYAS.</i></p> <p><i>Tys mienieš ir wyfutoboks May, del pawafaris łayka, kad ir pricigs: Bo Jumpraway MARYAY pateik kołpofzona, jo ir ar pricu bez waris.</i></p> <p>(ŁJChuKJM 1801: 15–16)</p>	<p>Svēta Baznīca vairāk par visiem Svētajiem Jaunavu Mariju godina. Tādēļ lika ik dienas skaitīt <i>Kunga eņģeli</i> no rīta, pusdienā un vakarā. Un otrkārt ielika ik nedēļas sestdienu Jaunavas Marijas godam, un dēļ tā mēs sestdienu guvām. Tad [nu] klājas atlasīt no gada kādu mēnesi Jaunavas Marijas godam. Tas mēnesis vislabākais ir maijs – dēļ pavasara laika, kad ir jauks: jo Jaunavai Marijai patīk kalpošana, ja tā ir ar prieku bez varēm.</p>
--	---

Tālāk pamācībā *Kas dinas ku darit? (Kas katru dienu jādara?)* paskaidrots, kādas darbības ietver pati kalpošanas norise, norādīts, lai ļaudis sanāk pulkā un ka rituālam jāśakas vai nu ar rožukroni<sup>34</sup>, vai litāniju (domāta Litānija Vissvētākās Jaunavas Marijas

33 Par to, kā maijs par Jaunavas Marijas mēnesi tautplašā praksē pakāpeniski izvērtās 18. gadsimtā Itālijā, sk. Küppers und Rzepkowski 1992: 224.

34 “Rožukronis” (lat. *rosarium*) – šis termins parasti tiek attiecināts uz t. s. dominikāņu rožukroni – lūgšanu, kas var tikt skaitīta gan balsī, gan domās. Tā sastāv no 15x10 *Esi sveicināta, Marija* noskaitījumiem, kur ikkatru *Esi sveicināta* desmitu ievada *Tēvs mūsu* ar sekojošu *Gods lai ir Tēvam*. Tad seko īss lasījums ar nosaukumu *Noslēpums*. Rožukroņa 15 *noslēpums* (mistērijās) uzmanība koncentrēta uz Kristus iemiesošanas, ciešanām un slavinājumu – lakoniski izklāstītas Jēzus un Marijas dzīves gaitas un vienlaikus tie visi kopā veido liturģiskā gada kopsavilkumu. Saskaņā ar tradīciju rožukroņa ideju Sv. Dominikam (1170–1221) 1214. gadā sniegusi Svētā Jaunava, tam parādoties Pruijas (*Prouille*) baznīcā, taču īstenībā tā dažādās formās ir zināma kopš 9. gadsimta. (Hinnebusch 2003: 373–374) Svētās Jaunavas parādīšanās Dominikam sagādāja tai Rožukroņa Karalienes vārdu. Pījs V (pāvests 1566–1572), balstoties uz jau pastāvošu tradīciju, apstiprināja rožukroņa 15 mistēriju skaitu.

godam, saukta arī par Vissvētākās Jaunavas Marijas litāniju un Loreto litāniju)<sup>35</sup>, vai arī ar septiņiem pātariem<sup>36</sup>. Maija pirmajā datumā pēc tam, kad iepriekšminētais ir izpildīts:

<p>[...] <i>tay wins Cylwaks tur ruka Diwpacmit znaczkienu pyrmôs ayles, nu kotrim tay wyfi jam pa winam: tys znaczkins paimts pawuycieys, kaydu kotpofzonu fieukuram pidar par wyfu mienefi darit. Pec nudzidot dziifmieni zam towu globfzonu: Un tay pabeygt pyrmu wokoru.</i> (ĻJChuKJM 1801: 16)</p>	<p>[...] lai viens cilvēks tur rokā divpadsmit pirmās slejas zīmītes, no kurām lai visi ņem pa vienai: tā paņemtā zīmīte pamācīs, kādu kalpošanu katram klājas visu mēnesi pildīt. Pēc tam jānodzied dziesmiņa <i>Zam Towu globšonu</i> un tā pabeigt pirmo vakaru.<sup>37</sup></p>
--	--

Ar “pirmās slejas zīmītēm” (*znaczkienom pyrmôs ayles*) tātad domāts visu mēnesi ik dienas pildāmo kalpošanas uzdevumu klāsts. Nule raksturotajam maija dievkalpojumu nodaļas ievadam seko šo zīmīšu saraksts *DIWPACMIT KOŁPOSZONU UZ GUDA JUMPRAWAS MARYAS PYRMOS AYLES. Nu kotrom winu wajag paimt un par wysu mienefi jū pildieyt (Divpadsmit kalpošanu Jaunavas Marijas godam pirmā sleja, no kurām vienu vajag paņemt un visu mēnesi to pildīt)* (ĻJChuKJM 1801: 18–19).

<p>1. <i>Kad tayks atis cieltis nu miga, tyulen cielis bez kawekles, un mezdamis celus atfkayt wysus poterus winā isokumā.</i></p>	<p>1. Kad laiks pienāks celties no miega, tūlīt celies bez kavēšanās un mezdamiem ceļos noskaiti visus pātarus vienā paņēmienā.</p>
<p>2. <i>Sieukura dina por wyfu mienefi atfkayt, Septinies reyzis Taws myusu, un Sweycynota, a Es tycu winu reyzi, uz Guda Jumprawas MARYAS.</i></p>	<p>2. Katru dienu visu mēnesi noskaiti septiņas reizes <i>Tēvs mūsu</i> un <i>Sveicināta</i>, bet <i>Es ticu</i> – vienu reizi Jaunavas Marijas godam.</p>
<p>3. <i>Por wysu mienefi kas Swadin ey uz Baznicu uz miszu Swatu, un pret Obrozu Jumprawas MARYAS atfkayt, Septinies reyzis Sweycynota, Un Septinies reyzis pabuczoy žemi.</i></p>	<p>3. Visu mēnesi ik svētdienas ej uz baznīcu uz Svēto misi un pret Jaunavas Marijas attēlu noskaiti septiņas reizes <i>Sveicināta</i> un septiņas reizes nobučo zemi.</p>

35 Litānija (tās aizsākumi meklējami 13. gadsimtā) sastāv no divām daļām. Pirmajā Marija tiek godināta kā Dieva Māte, žēlastības un tikumu pilnā, saucot viņu dažādās invokācijās (īpašās uzrunās), piemēram, Dieva žēlastības Māte, Visskaidrākā Māte, Pestītāja Māte, Labsirdīgā Jaunava u. c. Otrajā daļā Marija atklājas vienībā ar Upurjēru – Kristu un visu Baznīcu kā debesu un zemes Karaliene, un tiek saukta par Mīstisko rozi, Zelta namu, Derības šķirstu, Noskumušo iepriecinātāju, Eņģeļu Karalieni u. c. Viņu lūdz aizlūgt par litānijas skaitītājiem. Tāpēc pēc katras invokācijas seko sponsorijs “Lūdz(i) par mums”. Litānija ir dialoga formā – invokācijas parasti sauc/dzied viens ‘saucējs’, bet ar sponsoriiju atbild visi pārējie. Tā tas notiek gan baznīcā, gan maija dievkalpojumos. Pašreizējā formā litānija tiek lietota kopš 1531. gada, kad tāda tā tika skaitīta Loreto kapelā. Gadsimtu gaitā ir nākušas klāt arvien jaunas invokācijas (Vaišnora 1958: 166–167). Latgaliski litānija nodrukāta (domājams, pirmo reizi) 1771. gadā jezuītu lūgšanu grāmatā *Nabożeństwo ku czci i chwale Boga w Trojcy S. Jedynego* [...] ar nosaukumu *LITANIA Do Nayśw: Panny MARYI. Litanía uz S. Jumprawu MARYU* (NKC 1771: 191–195).

36 Sakarā ar septiņiem pātariem vietā ir Viktora Cibulška (*Viktors Cybuļskis*, 1899–1968) paskaidrojums: “Ir jōpīzeimoj, ka vōrds “pōtori” tyka litōts pavyšom specialā nūzeimē, prūti, kai vīns lyugšonu kompleks: atskaitēit vīnu reizi Tāvs myusu, Esi sveicynōta un Gūds Dīvam, skaitējōs vīns pōtors, divi pōtori taitod nūzeimōja šū lyugšonu kompleksu taidā pat kōrteibā atkōrtōt divi reizes un t.t.” (Cybuļskis 1968: 131). Tātad, ‘septiņi pātari’ šeit nozīmē septiņas reizes izpildīt minēto lūgšanu triādi.

37 Šī visam mēnesim domāto zīmīšu izloze nereti notika jau aprīļa pēdējā vakarā.

4. <i>Por wysu mienefi kasdinas atfkayt Picys reyziis Taws myusu un Sweycynota, a Es tyctu winu reyzi, da Picom ranom Kunga JEZU Chryfta.</i>	4. Visu mēnesi ik dienas noskaiti piecas reizes <i>Tēvs mūsu</i> un <i>Sveicināta</i> , bet <i>Es ticu</i> vienu reizi – par piecām brūcēm Kunga Jēzus Kristus.
5. <i>Por wysu mienefi sorgis łodieyt, un watnu piminiēt. A jo piefzki tropieyfis kaydu łoftu pafcieyt, tyulen mesdamis celus atfkayt winu reyzi Sweycynota.</i>	5. Visu mēnesi sargies lādēties un velnu pieminēt. Bet ja pēkšņi gadīsies kādu lāstu pasacīt, tūliņ mezdamiēs ceļos noskaiti vienu reizi <i>Sveicināta</i> .
6. <i>Por wysu mienefi brandiwiniā na dziar.</i>	6. Visu mēnesi brandvīna nedzer.
7. <i>Por wyfu mienefi sorgis małofzonas, a jo tropieyfis pamatot, tyulen atfkayt winu reyzi Taws myusu.</i>	7. Visu mēnesi sargies melošanas, bet ja gadīsies samelot, tūliņ noskaiti vienu reizi <i>Tēvs mūsu</i> .
8. <i>Por wyfu mienefi trefzdinom ar pinu na ed.</i>	8. Visu mēnesi trešdienās neēd ar pienu.
9. <i>Sorgis aprunoszonas kocz por mozu litu.</i>	9. Sargies aprunāšanas kaut par sikumu.
10. <i>Por wysu mienefi sasdinom na ed brukastis ani diniszkas, tayposz Reytyszku un wakarini wala est.</i>	10. Visu mēnesi sestdienās neēd ne brokastis, ne pusdienas, taču rītišķi <sup>38</sup> un vakariņas brīv ēst.
11. <i>Starowois Swadiniom pawuycieyt barnus potierus un atsacfiszonas, a jo efi mōtie kasdinas wuyc barnus potierus.</i>	11. Centies svētdienās pamācīt bērniem pātarus un atbildēšanas, bet ja esi māte, ik dienas māci bērniem pātarus.
12. <i>Starowois por mienefi dait kocz winu reyzi pi spowiedies un žatot nu wysas firdes por wyfim sowim grakim.</i> (ŁJChuKJM 1801: 19–21)	12. Centies mēneša laikā vismaz vienu reizi iet pie bikts un nožēlot no visas sirds visus savus grēkus.

Te uz mirkli jāatgriežas pie pamācības *Kas dinas ku darit?* Tajā norādījumam par pirmās slejas zīmīšu izlozi un tam sekojošo dziesmas *Zam Towu globšonu* (mūsdienās *Zam Tova patvāruma*) dziedāšanu maija pirmajā dienā seko norādījums, ka “*Wajag kas dinas imt cytu znaczkinu ultras ayles. Znaczkins tayds pawuycieys, kay kotpot por dīnu Jumpraway MARYAY*” (“Katru dienu ir jāņem cita otrās slejas zīmīte. Šī zīmīte pamācīs, kā tajā dienā kalpot Jaunavai Marijai”) (ŁJChuKJM 1801: 17). Tātad, nākamajās maija dienās tādā pašā veidā tiek izlozētas otrās slejas zīmītes, kurās doti ik dienas pildāmie kalpošanas uzdevumi. Ikdienas zīmīšu sleja sniegta tūlīt pēc pirmās zīmīšu slejas. Tās nosaukums ir *DIWPACMIT KOŁPOSZONU UZ GUDA JUMPRAWAS MARYAS UTROS AYLES*. Nu kotrom wajak imt winu fieukurâ dinâ, un ju tymâ dinâ atprowieyt (*Divpadsmit kalpošanu Jaunavas Marijas godam otrā sleja, no kurām vienu vajag katru dienu paņemt un to tajā dienā izpildīt*) (ŁJChuKJM 1801: 21).

1. <i>Nu reyta; ab puś dinas, un wokorâ adfkayt gudigi Engiels Kunga.</i>	1. No rīta, ap dienas vidu un vakarā noskaiti godīgi <i>Kunga eņģelis</i> .
2. <i>Adfkayt Septinieš reyziis Taws myusu un Sweycynota por kotpim Jumprawas MARYAŠ.</i>	2. Noskaiti septiņas reizes <i>Tēvs mūsu</i> un <i>Sveicināta</i> par Jaunavas Marijas kalpiem.

38 Šeit – ēdienreize starp brokastīm un pusdienām.



3. <i>Całdamis nu reyta un idams gulet adfkayt treys reyziis Taws myufu un Sweycynota izstipdams rukas.</i>	3. Celdamies no rīta un iedams gulēt noskaiti trīs reizes <i>Tēvs mūsu</i> un <i>Sveicināta</i> , izstiepdams rokas.
4. <i>Sorgis por wysu dinu Dīwa wordu napatifzy wołkot, a jo pieszki tropieyfis paścieyt, tyulen sysdamis kriutis, sok tū wordu: O Dīws muns atļayd munus grakus.</i>	4. Visu dienu sargies Dieva vārdu nelietīgi valkāt, bet ja pēkšņi gadīsies pasacīt, tūliņ sizdams krūtīs saki tos vārdus: Ak, Dievs mans, atļaid manus grēkus.
5. <i>Kad iraudzieysi kaydu na łobu litu, tyuleń atgrīz acis, un sok tū wordu: Dīws! Ratawoy mań nu graka.</i>	5. Kad ieraudzīsī kādu nelabu lietu, tūliņ novērs acis un saki tos vārdus: Dievs! Glāb mani no grēka.
6. <i>Atļayd nu firds dybyna Wysim sowim inaydnikim.</i>	6. Piedod no sirds dziļuma visiem saviem ienaidniekiem.
7. <i>Por numyruszym kołpim Jumprawas MARYAS atfkayt Rožancu, aba Picdiesmit Sweycynota ar Picom reyziom Tāws myufu un reyzi Es tycu.</i>	7. Par nomirušajiem Jaunavas Marijas kalpiem noskaiti <i>Rožukroni</i> vai piecdesmit <i>Sveicinātas</i> ar piecām reizēm <i>Tēvs mūsu</i> un [vienu] reizi <i>Es ticu</i> .
8. <i>Kryftā gulādams afkayt Picus Potierus.</i>	8. Krustā gulēdams noskaiti piecus pātarus.
9. <i>Jo kas gryutu wordu pascieyś klusam pacit un Dīvam uperey.</i>	9. Ja kāds grūtu vārdu pasacīs, klusām paciet un Dievam upurē.
10. <i>Nafawieris por dinu uz tū pufi, kur tiev cisz gribis wiertis.</i>	10. Neskaties visu dienu uz to pusi, kur tev ļoti gribas skatīties.
11. <i>Dorbu smagi ftrodoy un tū wordu fok: Dīvam por Gudu.</i>	11. Darbu smagi strādā un saki to vārdu: Dievam par godu.
12. <i>Sorgis por dinu wysu, borszonas un todieyfonas.</i> (ĻJChuKJM 1801: 21–23)	12. Visu dienu sargies bāršanās un lādēšanās.

Tādējādi maija gaitā ik dienas mainās otrās slejas uzdevumi. Kā pamācībā teikts, tālākā dievkalpojuma norisē, pēc zīmīšu ikdienas izlozes “[..] *kotri wareš ļay porfkayta, aba izklaufa mocibu fieukuray dinay p̄daramu, kotra ir zamok tymā gromota parakfteyta.*” ([..] tie, kas varēs, lai izlasa vai noklausās tai dienai piederošo mācību, kas ir zemāk šajā grāmatā uzrakstīta) (ĻJChuKJM 1801: 17). Tagad, pēc tam, kad nu ir aplūkotas galvenās ievadā un pamācībā paustās domas un norādījumi, un ir iepazītas abas uzdevumu slejas, varam pievērsties maija dievkalpojumu nodaļas tekstam, ko veido katrai maija dienai atbilstošās sadaļas.

Visas sadaļas ir vienādi strukturētas. Katrā ir četri elementi. Pirmais no tiem nosaukts *Moceiba* (*Mācība*) un satur trīs pārdomājamas un ielāgojamas pamācības – domas apcerei. Piemēram, maija otrās dienas sadaļa sākas ar mācību *Kaydas runas pidar kab byutu pi myufu?* (aptuveni: *Kādas runas mums pieklājas runāt?*). Seko trīs pamācības:

1. <i>Kab na daudz wordu byutu pi myufu; bo kas daudz runoy, dreiz graku aizpelniešs.</i>	1. Lai nebūtu mums daudzvārdības, jo kas daudz runā, drīz grēkus sapelnīs.
2. <i>Pidar, kab wordi myfu byutu gudigi. Bo myufu miale ir porfwieteiya ar dorgu mifu un Afzni kunga JEZU Chryfta: na pidar ju tod smereyt ar nekaunigim wordim.</i>	2. Piederas, ka mūsu vārdi būtu godīgi. Jo mūsu mēle ir pārsvētīta ar dārgo miesu un asinīm Kunga Jēzus Kristus: neklājas to tad smērēt ar nekaunīgiem vārdiem.
3. <i>Pidar, kab myufu wordi byutu tayšnigi; bo tayšniba Diwam patieyk, kotrys pots ir wyfu tayfniigays.</i> (ĻJChuKJM 1801: 27)	3. Piederas, ka mūsu vārdi būtu taisnīgi, jo taisnība Dievam patīk, kas [viņš] pats ir visutaisnīgs.

Turpinājumā katras dienas sadaļā ar nosaukumu *Kas nutyka (Kas notika)* piedāvāts celsmes<sup>39</sup> teksts. Tajā attēlots kāds gadījums, kas domāts kā piemērs, no kura ticīgajiem būs mācīties bijību un smelties iedvesmu. Otrās dienas sadaļā tas ir šāds:

<p><i>Kaglioru maṭā Godā 1609. wins cyṭwāks nekaunīgi dzieywowa. Js tureja wiers fowas gultas Obrazu Jumprawas MARYAS. Ne patyka tiey wita Jumpraway MARYAY, un klufom porgoja uz cytu witu. Tys Cyṭwaks wardamis kad nawa tō Obrazu mekleja kur is byutu, un atrodīs ju porniesie uz pyrmu witu. Bet tys Obraz utru reyzi tay padareja, un klusom cytur porgoja, is otkon atpakał atniešie. Daudz reyžu tay nutyka, kad tū Obrazu Swati Engieli cytur nofowa klufom; un tys greciniks wys atpakał atṭyka. Winā ṭaykā septinis reyziš por dinu tys Obraz porsaceles. Tys Cyṭwaks gododams, kad kas nu laužu winiam tū sztuku dora, pajeme tū Obrazu cifz pi fīnyš ju pikoṭa, un wyfys ṭugus un durawas ayzdareja. Par nagaru ṭayku, kad adgoja uz tū fowu uftubu, pawyfsam jau na atroda Obrazu, bet radzamu waṭnu, kotrys ju ar brifmigu boṭfu cifz nobiidiēia. Nu leṭa straka ifoka tys cyṭwaks raudot, klikt, saukt JEZUS MARYA. Diws wel apsiṭaṭowos uz ju, un tys izgaysa waṭns: A is ar leṭu zaṭumu por fowim grakim pokutowa, un ṭab paṭaprowiejošs.</i> (ĻJChuKJM 1801: 27–29)</p>	<p>Kaljāri<sup>40</sup> pusē 1609. gadā viens cilvēks bezkaunīgi dzīvoja. Vīrs savas gultas viņš turēja Jaunavas Marijas svētbildi. Nepatika šī vieta Jaunavai Marijai un [svētbilde] klusām pārgāja uz citu vietu. Tas cilvēks redzēdams, ka nava svētbildes, meklēja kur tā palikusi, un atradis pārnesa uz veco vietu. Bet svētbilde otrreiz tā izdarīja un klusām citur pārgāja. Viņš to atkal atnesa [atpakaļ]. Daudzreiz tā notika, ka to svētbildi Svētie Eņģeļi klusām citur aiznesa, un tas grēcinieks atkal atlika atpakaļ. Vienureiz septiņas reizes dienā tā svētbilde pārcēlās. Tas cilvēks domādams, ka kāds no ļaudīm viņam to stiķi dara, paņēma to svētbildi un stingri pie sienas piekala, un visus logus un durvis aiztaisīja. Pēc neilga laika, kad pārņāca savās mājās, vispār vairs svētbildi neatrada, bet ieraudzīja velnu, kas viņu ar briesmīgu balsi ļoti nobiedēja. Aiz lielām bailēm sāka tas cilvēks raudāt, kliegt, saukt <i>Jēzus Marija</i>. Dievs tomēr apžēlojās par viņu, un tas velns izgaisa. Bet viņš ar lielu žēlumu savus grēkus nožēloja un krietni labojās.</p>
--	--

39 Celsmes teksts, attiecīgi, celsmes literatūra – iedvesmojoša kristīgā literatūra, kas domāta plašam ticīgo lokam ar mērķi kāpināt iekšēji pārdzīvotu reliģiozitāti, celt individuālo reliģisko atbildības sajūtu, stiprināt kristīgo pārliecību un audzināt tajā balstītu izturēšanos un dzīvesveidu.

40 Kaljāri – Sardīnijas salas lielākā pilsēta.

Ikdienas dievkalpojumu noslēdz divi īsi elementi. Pirmais no tiem ir vēl viens kalpošanas uzdevums, kas izpildāms tai pašā dienā. Piemēram, otrās dienas dievkalpojuma sadaļā tas ir šāds:

<p><i>Kolpozana byuś fzudin: Idams gulet atfkayt treys reyzis Sweycynota, un apfajem nikô nadarit, kas waratu acis Jumprawas MARYAS apkaytynot.</i> (ĻJChuKJM 1801: 29)</p>	<p><i>Kalpošana šodien būs: Iedams gulēt noskaiti trīs reizes Sveicināta un apņemies neko [tādu] nedarīt, kas varētu Jaunavas Marijas acis sakaitināt.</i></p>
---	--

Kārtējā dievkalpojuma pašās beigās pievienota

<p><i>Eyfa lyugfzona, MARYA mote milibas, motie Diwa želeftibas: Sorgoy nu watna wiltibas, pijam mani uz pricas mužygas.</i> (ĻJChuKJM 1801: 29)</p>	<p><i>Īsa lūgšana, Marija – mīlestības māte, Dieva žēlastības māte, sargā no velna viltības, pieņem mani priekā mūžīgā.</i></p>
--	---

Par īso lūgšanu pamācībā teikts, ka to

<p><i>[..] vajag na winu reysi por dīnu atfkayteyt, bet kaydu defiatku reyzu. Otkon na nu wina īsokuma, bet otpym: tys ir: idams nu satys cytur, aba ifōkdams dorbu kaydu, aba idams eft, aba kad bāda kayda nutiks, aba szay pacatdams prōtu da Jumproway MARYAY.</i> (ĻJChuKJM 1801: 17–18)</p>	<p><i>[..] vajag ne vienu reizi dienā noskaitīt, bet kādas desmit reizes. Un ne vienā laidā, bet laiku pa laikam. Tas ir: iziedams no sētas vai iesākdams kādu darbu, vai iedams ēst, vai ja kāda nelaime notiks, vai šādi paceldams prātu uz Jaunavu Mariju.</i></p>
---	---

Tādējādi izkārtojas šāda katras maija dienas dievkalpojuma kārtība:

1. Rožukronis vai Vissvētākās Jaunavas Marijas litānija, vai arī septiņi pātari,
2. dziedāšana *Zam Towu globšonu (Zam Tova patvāruma)*,
3. zīmīšu izloze (pirmajā sanākšanā – visam mēnesim, pēc tam ik reizi – attiecīgajai dienai),
4. mācība,
5. celsmes teksts *Kas nutyka*,
6. attiecīgās dienas kalpošana,
7. īsa beigu lūgšana.

Viss nule aprakstītais rāda maija dievkalpojumus kā pārdomātu reliģiskās audzināšanas praksi, kas vērsta uz pašdisciplīnas trenēšanu, uzliekot indivīdam pienākumu patstāvīgi ik dienas veikt virkni vingrinājumu, un vienlaikus uz laju kopienas kolektīvās atbildības stiprināšanu un izkopšanu. Ja indivīds apzinīgi veic visus savus maija pienākumus, tad katra diena ietver: a) pirmās slejas visa mēneša uzdevuma izpildi, b) otrās slejas attiecīgās dienas uzdevuma izpildi, c) konkrētās dienas kalpošanas uzdevuma izpildi un d) dienas gaitā daudzkārtēju attiecīgās dienas lūgšanas izpildījumu. Jāuzsver, ka tam jānotiek bez kopienas vai priesteru klātbūtnes

un kontroles. Nemaz nerunājot par to, ka ik dienas tiek sagaidīta (gan ne obligāti)<sup>41</sup> dalība kārtējā dievkalpojumā. Tas viss kopā neliekas maz prasīts<sup>42</sup>.

No to zināšanu viedokļa, kas par maija dievkalpojumiem uzkrātas 20. un 21. gadsimta literatūrā un 20. gadsimta beigu un 21. gadsimta lauka pētījumos, pārsteidz tas, cik maz vietas 1801. gada izdevuma maija dievkalpojumu nodaļā atvēlēts dziedāšanai – tur nosaukta tikai viena kopdziedāšanas vienība, kaut no jaunākiem laikiem labi zināms, ka katrs maija dievkalpojums bija īsta dziesmu reize. Vai 19. gadsimta sākuma maija dievkalpojumu prakse Latgalē patiešām bija tik muzikāli nabadzīga, jeb vai dziedāšanas iniciatīva maija sanāsmēs tomēr raisījās plašāka, kaut gan priekšraksti uz to neaicināja? Drošu atbildi sniegt pašreiz nav iespējams. Taču ir jāņem vērā, ka maijs iekrita tradicionālās pavasara āra dziedāšanas periodā, kas balstoties uz paaudzēs pārmantotu kolektīvo dispozīciju, prasīja kopus dziedāšanu lielā apjomā un brīvā dabā. Vai šo dispozīciju, ļaudīm pulcējoties maija dievkalpojumos – tradicionālajā dziedāšanas laikā –, bija iespējams izslēgt? Un vai jezuīti uzskatīja par nepieciešamu to slāpēt, ja vien vokālās aktivitātes palika katoļu baznīcdziesmu repertuāra ietvaros, kas turklāt taču ietvēra t. s. Marijas dziesmas kā lielu, bagātu šī repertuāra daļu? Līdzās nule sacītajam liekas iespējama pat kāda radikālāka varbūtība, proti, ka jezuīti maija dievkalpojumu projekta īstenošanu saprata tieši kā alternatīvu pavasara brīvdabas dziedāšanas tradīcijai ar tās nekatolisko saturu. Ja pieņemam šādu iespēju, tad no tās loģiski izriet, ka šī alternatīva, lai tā darbotos, ļaudīm bija jāpiedāvā tieši kā platforma ar pamatīgām dziedāšanas iespējām. Tādējādi nebūtu jābrīnās, ja pētniecība beigu beigās nonāktu pie apstiprinājuma tam, ka maija dievkalpojumi Latgalē jau no sākta gala bija ne tikai lūgšanu pasākumi un dievbijības treniņš, bet arī muzikāls notikums ar pamatīgu vokālo aktivitāšu īpatsvaru. Atcerēsimies arī, ka jezuīti nūdien nebija burta kalpi, kas pieļauj vien to, kas paredzēts instrukcijās – viņi bija īsti pielāgošanās meistari un eksperimentētāji, kas nebaidījās pārkāpt vai pat ignorēt priekšrakstus, ja vien tas palīdzēja tuvoties galvenajiem mērķiem. Jesuītu attīstītā un viņu misijās visdažādākajās pasaules malās lietotā akomodācijas metode bija šī ordeņa panākumu ķīla. Latgalē tas nebija citādi. Pie akomodācijas metodes, kas bija ļoti svarīgs jezuītu jaunizgudrojums un būtiski atšķīra viņu pieeju misijas darbā no citu ordeņu pieejas, nepieciešams nedaudz pakavēties.

Akomodācija (latīniski *accomodatio*) burtiski nozīmē “pielāgošanās”. Atšķirībā no vecajiem katoļu ordeņiem (karmelītu, auguštīniešu, franciskāņu u. c.), kuri bija radušies kā dievlūdzcēju apvienības ar zināmu daļu misijas darba savā ikdienā, jezuītu ordeni tā konstruktors un dibinātājs Ignācijs Lojola (1491–1556) jau savā iztēlē bija iecerējis tādu, kas visus spēkus velta aktīvam darbam sabiedrībā. Akomodācijas metode nozīmēja pakāpenisku soli pa solim virzību, meklējot ceļus, kā, pēc iespējas mazāk satraucot

41 Ievadā atrodam piezīmi: “[...] *tey kołposzona ir tikwin del gūda Jumprawas MARYAS, un del nupelna dweseles a kocz kas kaydâ dinâ na atprowieytu, nawa graka*” (LJChuKJM 1801: 18): “[...] šī kalpošana ir tikvien Jaunavas Marijas godam un dvēseles nopelniem, un ja kāds kādudien to nenotur, [tas] nava grēks.”

42 Te vietā atgādināt jau sacīto par Tridentas reformas mērķiem – ticīgā individuālās, kā arī kopienas atbildības un disciplīnas, reliģiskās inteliģences attīstīšanu, spēju pašorganizēties un savā rīcībā īstenot savas reliģiozitātes vingrināšanu, un pārliecības ieaudzināšanu, ka Dieva žēlastība ir jāizpelnās ar piepūli, darbiem.

ļaudis ar kategoriskām prasībām, pavēlēm un drastiskiem aizliegumiem, modināt viņu prātos un sirdīs katolisku lietu izpratni un ticību. Šī metode prasīja katras konkrētās kultūras sīksmalku iepazīšanu (tās pirmais priekšnoteikums bija vietējās valodas pēc iespējas pilnīgāka apguve)<sup>43</sup>, lai atrastu labāko veidu, kā katoļu baznīcas mācību tuvināt cilvēkiem, nevis laužot un iznīcinot, bet gan izmantojot un pārveidojot vietējās kultūras resursus. Izteismīgu akomodācijas metodes raksturojumu, to pretstatot luterāņu garīdznieku pieejai un attieksmei 17. gadsimta Vidzemē, kad, ienākot zviedru varai, luterisms kļuva par dominējošo virzienu un jezuīti bija padzīti, atstājis slavenais 19. gadsimta etnogrāfs un mitoloģijas pētnieks Vilhelms Manhardtts (*Wilhelm Mannhardt, 1831–1880*) savā *post mortem* izdotajā darbā *Letto–Preussische Götterlehre (Latviešu–prūšu mitoloģija, 1936)*:

“1613. un 1618. gada ziņojumi par katoliskajām misijām (te domāti Jāņa Strībinga SJ (*Joannes Stribingius*) ziņojumi par 1606. gada misijas ceļojumu, kurā viņš apmeklēja Rēzeknes un Ludzas novadus un iepazīna turienes latviešu ticību – M. B.) ļauj mums ieraudzīt to audzināšanas uzdevumu lielumu, kurus mantoja Eвангелiskā Baznīca Vidzemē, kad tā pēc kontrreformācijas likvidācijas (jezuītu padzīšanas – M. B.), Zviedrijas un Kurzemes hercogu aizsargāta, atkal bija kļuvusi par latviešu tautas garīgo vajadzību vienīgo kopēju. Ja jezuīti, tiem pilnā sparā veicot savu darbu, nebūtu atsaukti no sava darbības lauka, tad, iespējams, viņi būtu pilnībā pārveidojuši latviešu tautas ticību. Bruņoti ar jau dažā labā pasaules malā (Ķīnā, Japānā un Paragvajā) pārbaudīto brīnišķo prasmi caur laipnu aizgādību iemantot vienkāršo ļaužu sirdis un ar augstsirdīgu akomodāciju viņu pārmantotajiem jēdzieniem pamazām un soli pa solim izstumt viņu senču ticību, to aizstājot ar jaunu pasaules uzskatu, viņi bija uz tā labākā ceļa, lai atšķaidītu latviešu pagānisma paliekas un sajauktu tās ar katoļu ticību tā, ka pēdējai galu galā būtu jāgūst virsroka. Dievmāte Marija jau sāka saplūst ar vairākiem seniem tautas tradīcijas tēliem – Lopu māti un liktensdievieti Laimu. Gluži pretēji veidota bija tā luterāņu teologu cilts, kas tagad iesoļoja Jēzus Biedrības darba laukā Vidzemē (resp., parādījās Vidzemē pēc jezuītu padzīšanas 1629. gadā, ienākot zviedru varai – M. B.). Sekojot laikmeta tendencei, kas toreiz valdīja viņu baznīcā, šie vīri kopā ar saviem amata brāļiem Kurzemē lielākoties piekopa to stingro un nedzīvo ortodoksiju, kas aizmirsa veicināt iekšēji pārdzīvotu un īstu praktisko kristietību, aprobežojoties ar teorētisku, skolniecisku rāšanos. Ik brīdi modri un kaismīgā uzbudinātībā sargājot mācības tīrību, un sholastiskā garā ar loģisku konsekveni līdz sīkākajiem smalkumiem izstrādājot dogmatikas formulas, viņi nedz vairs atrada brīva brīža tautas, kas viņu skolotās pārgudrības nepavisam nesaprata, vajadzībām, nedz arī viņi tās saredzēja.”<sup>44</sup> (Mannhardt 1936: 459–460)

43 Šāds priekšnoteikums var likties kaut kas, ko gluži vienkārši prasa veselais saprāts, taču laikā, kad jezuīti attīstīja savu metodi, daudzi ordeņi misijas darbā izmantoja tulku pakalpojumus.

44 “Die katholischen Missionsberichte der Jahre 1613 und 1618 gestatten uns einen Blick in die Grösse der pädagogischen Aufgaben, welche die evangelische Kirche in Livland überkam, als sie nach Beseitigung der Gegenreformation unter dem Schutze Schwedens und der kurländischen Herzöge wieder die alleinige Pflegerin der geistlichen Bedürfnisse des Lettenvolkes geworden war. Wären die Jesuiten nicht mitten in voller Wirksamkeit von ihrem Arbeitsfelde abgerufen worden, vielleicht hätten sie eine vollständige Umwandlung des lettischen Volksglaubens zustande gebracht. Ausgerüstet mit jener, auf so manchem Schauplatz (in China, Japan und Paraguay) bewährten, wunderbaren Fähigkeit, durch

Taču atgriezīsimies pie maija dievkalpojumiem un pie dziedāšanas vietas tajos. Lai arī kāda – vērienīgāka vai pieticīgāka – varētu būt bijusi maija dievkalpojumu muzikālā puse 18. un 19. gadsimta mijā un 19. gadsimta pirmajā pusē, vēlākās liecības tos rāda kā dziesmām piesātinātus notikumus, kuros nereti arī litānija un rožukronis tika dziedāti. Dažos gadījumos liecības atspoguļo maija dievkalpojumus kā Latgales maija vakaru skaņu ainavas raksturīgu komponenti – ainavas, kas cilvēku atmiņā iespiedusies kā dzimtās zemes pavasara brīnišķīgs akustiskais tēls, ko savijoties veido pavasara pievakares klusums un Dievmāti godinošā Latgales ļaužu dziedāšana, tai vienlaikus notiekot dažādās vietās, un atstatu klausītāju vai ceļinieku vienlaikus sasniedzot no dažādām pusēm un attālumiem, tā piešķirot skaņu ainavai dziļumu, daudzslāņainību, darot sajūtamu tās dzidrumu. Rakstnieks un publicists Bonifācijs Briška (1902–1994), atgriezoties dzimtenē 1917. gada maija beigās (viņam tobrīd bija vien 15 gadi) pēc sešpadsmit mokošiem mēnešiem vardarbības pārņemtajā Petrogradā, rakstīja:

*"[...] Jaukā pavasara dienas pīvakarē, Stērnīnes stacijā izkōpu nu vīlciņa, nūdevu sovas manteņas uzglobōšonā un pusskrišus laižūs 12 verstu garajā ceļā, pa man svešu Stērnīnes–Varakļōnu lelceļu, cauri Varakļōnu mīsteņam, uz lubōnišim, uz tāva sātu. Pēc apmāram treju verstu nūšōnas un Stērnīnes syla atstōšōnas, prīcojūtīs par rōmū maja vokoru un maigū sauleiti, kura nu apvōrkšņa beja tikai 1–2 pādu augstumā, es izdzērdu "Lobōs nakts (O, Jēzu! – M. B.)" skaņas. Dzīdōšona nōce nu man nazynomas vītas, man nadaudz aizmugoriski. Augstī alti skaidri iturēja meldini un pat dzīsmes atsevišķi vōrdi, zynūt tekstu nu golvās, beja skaidri atšķirami. Es pīsavīnōju tōlajim, svešajim dzīdōtōjīm un sajyusmā vylku tim leidza. Bet, pēc pōrs panteņu nūdzīdōšōnas, es izdzērdu sev pa labi vēļ klusōkas, vēļ sarausteitōkas "Lobōs nakts" skaņas. Nyu navarēju izašķert, kurim dzīdōtōjīm pīsavīnōt: lobajim voi kreisajim? Šaidā pōrdūmu stōvuklī mani pōrsteidze trešas "Lobōs nakts" dzīdōšona: tei atskanēja otkon nu kreisōs ceļa puses, bet tōli uz prišku. Nyu vairs nabeja īspējams izsekōt dzīdōšonom un munu koklu sažņaudze jyutu savīļņōjums, bet acīs izplyuda prīcas osoras – es beju atsagrīzis dzīdūšajā Latgolā – sovā dzimtinē. Man beja otkon labi... Es zynōju ka maja mēneša vokorūs ikvīnā latgaļu cīmā ļaudis sasapuļcej pi sova cīma krysta, nūtur maja mēneša dīvokolpōjumu un nūbeidz ar vokora dzīsmes – "Lobōs nakts" dzīdōšonu. Šamā dzīdōšonā pīsadaleja burtiski vysa katōļticeigō Latgola. Ikoīna cīma spēceigī lūcekli, bārnus un sērmgaļvus īskaitūt, personeigī īsaroda pi sova krysta, maja mēnesī, kotru vokaru. Slymī un navareigī, sovōs gultōs gulādami, pīsavīnōja sova cīma dzīdōtōjīm, bet celinīki vylka leidza tōlajom skaņom... Dzīdōja vysī. Atsevišķu krystu dzīdōšōnas sasasauce sovā storpā, pīpyldūt vysu latgaļu zemi ar dzīsmes skaņom."*<sup>45</sup> (Briška 1984: 235–236)

liebvolle Fürsorge die Herzen einfacher Menschen zu gewinnen und mit weitherziger Akkomodation an deren ererbte Begriffe den Vaterglauben allmählich und stückweise durch eine neue Weitanschauung zu verdrängen, waren sie schon auf dem besten Wege, die Reste des lettischen Heidentums derartig mit katholischem Glauben zu versetzen und zu vermischen, dass letzterer schliesslich die Oberhand hätte behalten müssen. Die Mutter Gottes Maria verschwamm bereits mit mehreren alten mythischen Gestalten der populären Tradition, der L o p u – m ā t e (Viehmutter) und der L a i m a (der Glücksgöttin). Ganz entgegengesetzt geartet war das Geschlecht der lutherischen Theologen, das nun in das Arbeitsfeld der Gesellschaft Jesu in Livland einrückte. Der Zeitrichtung nachgebend, welche damals ihre Kirche beherrschte, pflegten diese Männer samt ihrer Amtsbrüder in Kurland grossenteils jene starre und tote Rechtgläubigkeit, die über theoretischem Schulgezänke ein inniges und echtes praktisches Christentum zu fördern vergass. Allezeit auf dem Posten, um mit leidenschaftlicher Erregtheit die Reinheit der Lehre zu verteidigen und dogmatische Formeln nach scholastischer Weise mit logischer Konsequenz bis in die feinsten Spitzen auszubauen, fanden sie keine Musse mehr, noch hätten sie ein Auge für die Bedürfnisse des Volkes, das ihre gelehrten Spitzfindigkeiten durchaus nicht verstand."

45 Šo aprakstu uzgāju, pateicoties tā citātam Jāņa Broka 1989. gada rakstā *Vērtības, kuras nadreikstam zaudēt* (Broks 1989: 21).

## 1801. gada izdevuma maija dievkalpojumu avots – Annibales Dionīzija grāmata

Visu pārējo 1801. gada izdevumā ietverto vienību – *Mazā Rožukroņa Bērnām Jēzum, Jēzus lūgšanas, Sv. Fransisko Havjera žēlastības novenas* u. c. – izcelsme ir labi zināma, attiecīgi, bez grūtībām uzrādāma un aprakstāma. Maija dievkalpojumu gadījumā to sākotnes meklējumi un avota noteikšana izvērtās visai sarežģīta, taču pati atbilde izrādījās gaužām vienkārša: 1725. gadā kāds jezuītu tēvs Parmā publicēja mazu (32° formāta)<sup>46</sup>, septiņdesmit lappušu grāmatu ar nosaukumu *Il mese di Maria: o sia il mese di maggio consagrato a Maria coll'esercizio de varj fiori di virtù. Proposti a' veri divoti di lei* [...] *Da praticarsi nelle case, da' padri di famiglia, ne' monastery, nelle botteghe, etc.* (Marijas mēnesis jeb Marijai veltītais mēnesis maijs ar dažādiem tikumu ziedu vingrinājumiem<sup>47</sup>, kas domāti viņas patiesiem godinātājiem [...], lai tos praktizētu mājās, ģimenes lokā, klosteros, tirgotavās utt.).

Grāmatas autors bija tēvs Annibale Dionīzijs SJ (*Annibale Dionisi*, arī *Annibale Donese*, 1679–1754). Viņš dzimis Veronā, dižciltīgā ģimenē, 17 gadu vecumā iestājās Jēzus Biedrībā, kur ieguva reliģisko un akadēmisko izglītību, un tika iesvētīts par priesteri, vēlāk neilgi bija mācībspēks Parmas Dižciltīgo kolēģijā (*Collegio dei Nobili a Parma*), bija iemīlots biktstēvs, drīz pēc 1705. gada tika norīkots darbā Svētā Sebastiana jezuītu kolēģijā Veronā, kur ieņēma dažādus – kolēģijas pārziņa, padomnieka, baznīcas prefekta – amatus<sup>48</sup>.

Ar Dionīzija grāmatu sākas maija dievkalpojumu, kādus tos pazīstam Latgalē vēl šodien, vēsture. Protams, Svētās Jaunavas godināšanai maijā jau bija nebūt ne īsa priekšvēsture – proti, vēl pirms tam, kad klajā nāca Dionīzija grāmata. Šai tradīcijai bija vairāki agrīni priekšvēstneši, un tās saknes meklējamas viduslaikos. Jaunavas vārds saistībā ar maiju pirmo reizi parādījies kādā Kastīlijas karaļa Alfonsa X Gudrā (*Alfonso X «el Sabio» de Castilla*, 1221–1284) dzejolī (Fiores e Gambero 2005: 27). Pirmoreiz maijs ciešā saiknē ar Jaunavu Mariju katoļu celsmes literatūrā lietots 1549. gadā klajā nākušajā grāmatā *Der geystlich May* (*Garīgais maijs*). Par tās autorību literatūrā un tīmeklī atrodami pretrunīgi uzskati – minēti Sv. Filips Neri (*Filippo Romolo Neri*, 1515–1595), benedikīniešu mūks, teologs, zinātnieks Volfgangs Zeidls (*Wolfgang Seidl OSB*, 1491 vai 1492–1562), taču nesenāki pētījumi liecina, ka tas drīzāk būs bijis franciskāņu mūks

46 *Trigesimo-secundo* formāts (88,9x139,7mm), saukts arī par 1/32 loksnes grāmatas formātu.

47 “Tikumu ziedi” – *fiori di virtù* – izlozējamajās zīmītēs norādīto vingrinājumu apzīmējums. Grāmatas ievadā, runājot par zīmīšu izlozi, Dionīzijs lieto sinonīmisku terminu *fioretti spirituali*. *Fioretti* ir deminutīva *fioretto* dsk. nom. *Fioretto* savukārt atvedināms uz *fiore* – “zieds”, “puķe”. *Fioretto* reliģiskajā leksikā nozīmē “maza upurvelte”, “neliels ziedojušs”. Tādējādi termina “zīmīte”/zmačka sākotnējā jēga, kuru tas no itāļu oriģināla diemžēl nav varējis pārņemt, maija dievkalpojumu kontekstā ir aptuveni: garīgs zieds – maza upurvelte, neliels dievbijības apliecinājums goddevīga vingrinājuma–veltījuma veidā. Maija dievkalpojumus ticīgi Svēto Jaunavu godina, veltot tai šādus garīgus ziedus.

48 Kādā rokrakstā, kas glabājas Veronas pilsētas bibliotēkā un kurā atrodamas ziņas par mirušajiem minētās kolēģijas jezuītiem, Dionīzijs raksturots kā rāmas dabas laipns vīrs, izpalīdzīgs visiem cilvēkiem visdažādākajos apstākļos. Savu dzīvi veltījis lasīšanai un Veronas jaunatnes audzināšanai. Esot izcēlies ar laipnību un pacietību, uzklautot pie viņa straumēm plūstošo gan garīdznieku, gan laicīgo jebkura sabiedriskā stāvokļa un ranga personu grēksūdzes. Dionīzijs kopis nabadzības tikumu un atteicies no ērtībām, kādas viņam būtu varējis sniegt viņa stāvoklis. Savu naudu ziedojis baznīcai un, kā pēc viņa nāves izteicies viņa priekšstāvis Svētā Sebastiana kolēģijā, nekad netika dzirdēts, ka Dionīzijs jēlkad par kādu būtu izteicies nosodoši. (Manganotti 1892: VI–VII)

Stefans Fridolīns (*Stephan Fridolin, Stephanus Fridolin*, ca. 1430–1498), kurš šo grāmatu, kas izdota daudzus gadus pēc viņa nāves, sarakstījis vai nu 1484. vai 1485. gadā, vai arī 1494. gada nogalē vai 1495. gada sākumā (sk. Seegets 1998: 93–103). Romā Sv. Filips Neri esot aicinājis sava oratorija jauniešus maijā godināt Marijas tēlu, un 17. gadsimta beigās dažās Neapoles baznīcās šajā mēnesī notikusi īpaša Dievmātes godināšana. Taču par vispārēju maija dievkalpojumu praksi tiktāl vēl nenākas runāt. Tā aizsākās un uzplaukumu piedzīvoja 18. gadsimtā – it īpaši Itālijā, kur tā kļuva ļoti populāra, un dievkalpojumu teksti tika izdoti lielos metienos (Fiores e Gambero 2005: 27)<sup>49</sup>.

Saskaņā ar avotiem, Dionīzija grāmata tika izdota daudzas reizes<sup>50</sup>. Taču ar to ir saistīts kāds pārpratums, proti, Dionīzijs, šķiet, tikai grāmatas otrajā izdevumā tika lietojis savu īsto vārdu, bet nākamajos – pseidonīmu Mariano Partenio. To pašu pseidonīmu vēlāk sev izvēlējās Dionīzija gados jaunākais ordeņa biedrs, baznīcas rakstnieks un dzejnieks Džuzepe Marija Macolari SJ (*Giuseppe Maria Mazzolari*, 1712–1786), tādēļ viņam bieži vien tika piedēvēts Dionīzija veikums. (Par šo pārpratumu vairāk: Manganotti 1892: III un Fiores e Gambero 2005: 230.) Vēl jāpiebilst, ka pētniecībā pastāv uzskats, ka Dionīzijs, rakstot savu grāmatu, iedvesmojies no kāda agrāka darba – Dominika Buūra SJ (fr. *Dominique Bouhours*, it. *Domenico Bouhours*, 1628–1702) grāmatas *Les Pensées chrétiennes pour tous les jours du mois* (*Kristīgas pārdomas katrai mēneša dienai*; pirmoreiz klajā laista neilgi pirms 1670. gada), kuras itāļu tulkojums *Pensieri cristiani per tutti i giorni del mese* pirmoreiz izdots 1670. gadā. Šis darbs tāpat kā Dionīzija grāmata sastāv no nodaļām katrai mēneša dienai, taču bez piesaistes noteiktam mēnesim, nodaļas ir līdzīgi strukturētas un pa daļai sastāv no līdzīgiem elementiem (Stella 1958: 671).

Manā rīcībā ir Dionīzija grāmatas 1726. gada (otrā) izdevuma jauniespiedums, ko 1892. gadā ar nosaukumu *Un antico mese di maggio ossia il mese di Maria del P. Annibale Dionisi D. C. D. G., seconda la ristampa fatta in Parma l'anno MDCCXXVI con una prefazioncella* (*Senais maija jeb Marijas mēnesis, ko sarakstījis tēvs Annibale Dionīzijs SJ, izdots pēc otrā iespieduma Parmā, MDCCXXVI gadā, ar īsu priekšvārdu*) klajā laida Andželus Manganoti SJ (*Angelus Manganotti*, 1828–1907).

1801. gada latgaliešu maija dievkalpojumu izklāsts ir Dionīzija grāmatas tulkojums–adaptācija: tā struktūra ir tāda pati kā Dionīzija grāmatā, un ikreizējās maija dienas dievkalpojuma sastāvdaļas – *Mocība, Kas nutyka, Koļpořzona byus řzudin, Eyřa řyugřzona* (*Mācība, Kas notika, Kalpořšana būs řodien, Īsa lūgřana*) ir Dionīzija grāmatas attiecīgās dienas dievkalpojuma elementu tulkojumi. Dionīzija grāmatā atrodamas arī abas divpadsmit zīmīšu slejas. Līdzīgi kā 1801. gada latgaliešu izdevumā, arī Dionīzijs ikdienas dievkalpojumu piedāvā sākt ar rožukroni vai Vissvētākās Jaunavas litāniju, taču var sākt arī ar *kronīti* (domāts *Vissvētākās Jaunavas Marijas mazais kronītis*) vai rožukroņa trešo daļu (Dionisi 1726: 4). Tādējādi norise ir kopumā tāda pati un tās

49 Lasītājs, kas vēlas pamatīgāk iepazīt maija dievkalpojumu priekšvēsturi, lai vērsas pie Kurta Kipersa (*Kurt Küppers*) grāmatas *Marienfřrommigkeit zwischen Barock und Industriezeitalter. Untersuchungen zur Geschichte und Feier der Maiandacht in Deutschland und im deutschen Sprachgebiet* (*Marijas godināšana starp baroku un industriālo laikmetu. Pētījumi par maija dievkalpojumu vēsturi un svinēšanu Vācijā un vācu valodas zemēs*, 1987), kur tai veltītas divas pirmās nodaļas.

50 Literatūrā norādīts, ka bijuši 18 izdevumi (Kaļamarz 2022).





Grāmatas *Il mese di Maria o sia il mese di maggio consagrato a Maria coll'esercizio di varj fiori di virtū. Proposti a' veri divoti di lei dal P. Annibale Dionisi della Compagnia di Gesù, da praticarsi nelle case, da' padri di famiglia, ne' monasterj, nelle botteghe, etc.* (Marijas mēnesis jeb Marijai veltītais mēnesis maijs ar dažādiem tikumu ziedu vingrinājumiem, kas domāti viņas patiesiem godinātājiem. Sarakstījis tēvs Annibale Dionīzijs SJ, lai tos praktizētu mājās ģimenes tēvi, klosteros, tirgotavās utt.) 1726. gada izdevuma titullapa 1892. gada jauniespiedumā. – M. Boiko personīgā bibliotēka.

83

elementi – tie paši. Tomēr par precīzu tulkojumu latgaliešu tekstu uzskatīt nevar. Tulkotājam (varbūt: tulkotājiem) ik pa laikam ir nācies risināt satura izklāsta un terminoloģijas problēmas, pielāgojoties 18. gadsimta latgaliešu vēl pavisam jaunās rakstu valodas iespējām un adresāta – latgaliešu zemniecības – uztverei. Jāņem vērā arī, ka lai arī cik centīgi un lietpratīgi nebūtu jezuītu misionāri valodu apguvē, tomēr latgaliešu valoda, ko viņi kopa un diendienā lietoja, un kuras prasmes tiem bija labas, dažos gadījumos – pat izcilas, tomēr nebija “iezīsta ar mātes pienu”: lasot latgaliešu versiju, laiku pa laikam līdzās veiksmīgiem risinājumiem atduramies tādos, kur valodas izjūta ikreizējo tulkotāju/adaptētāju liekas vīlusi. Taču tulkojuma, adaptācijas, satura pārneses un stila jautājumi nepieder pie šī raksta tematikas, un tie būtu jārisina 18./19. gadsimta latgaliešu rakstu valodas un itāļu 18. gadsimta reliģiskās rakstniecības ekspertiem. Tālab šeit pakavēšos tikai pie diviem manuprāt svarīgiem un zīmīgiem gadījumiem, kad jezuīti ir atļāvušies būtiskas atkāpes no itāļu oriģināla.

Dionīzija grāmatas ievadā, kur sniegti paskaidrojumi par izdevuma ieceri, dievkalpojumu norisi u. tml., ir diezgan sīki aprakstīts, kādai jābūt dievkalpojumu videi:

<p><i>Nella Casa propria, e in quella stanza, dove si suol radunare la Famiglia a recitarvi le sue Orazioni avanti la Immagine della Vergine; il giorno precedente, ha da esser ornata, o la stessa, o altra divota Immagine, o Altarino con la miglior maniera, che permettono le forze proprie, come sarebbe candellieri, e qualche vaso di fiori, e massime de' freschi, che dà la stagione. Non sarebbe male, anzi bene, che fosse questa stanza medesima, ove si studia, si giuoca, si fa ricreazione, si lavora: per santificar quel luogo, e regolare le nostre azioni, come fatte sotto gli occhi purissimi della SS. Vergine.</i></p> <p>(Dionisi 1726: 3–4)</p>	<p>Pašā namā un istabā, kurā ģimene parasti sapulcējas, lai Jaunavas svētbildes priekšā skaitītu lūgšanas, iepriekšējā dienā vai nu šī pati svētbilde, vai kāds cits goddevīgs viņas tēls, cik nu to atļauj iespējas, ir jāizrotā, cik vien labi var, piemēram, ar svečturiem un vāzēm, kurās ir svaigi plūkti ziedi, kādus tos piedāvā gadalaiks. Nebūtu slikti, bet gan labi, ja tā būtu tā pati telpa, kur cilvēki mājās, rotaļājas, atpūšas un strādā, lai šo vietu svētītu un sakārtotu mūsu darbošanos [tajā], it kā tā notiktu Svētās Jaunavas jo šķīsto acu priekšā.</p>
---	--

Šis maija dievkalpojumu norises vietas (istabas) apraksts latgaliešu versijā ir izlaists. Tajā vispār nav norāžu uz norises vietu un iekārtojumu. Vienkāršākais un ticamākais skaidrojums varētu būt, ka saimes istabas tā laika nelielajos zemnieku namiņos jezuīti nebūs uzskatījuši par piemērotām dievkalpojumu noturēšanai. Spiesties tumšo istabiņu šaurībā lielākam ļaužu pulkam, kad pavasaris ārā aicina ar spirtu zaļumu, svaigmi, košām krāsām, pats par sevi liekas kaut kas mazjēdzīgs. Un vēl: katrā Latgales katoļu sādžā vai tās tuvumā taču bija vieta un simbols, kas bija kā radīts maija dievkalpojumiem – lielais brīvdabas krusts, dažkārt pat vairāki. Tur vietas gana – ļaudis var sapulcēties jebkurā skaitā, rituāla vadītāja/vadītājs var izvērst savu darbību visiem labā redzamībā un dzirdamībā. (Lai gan maija dievkalpojumi bija paredzēti kā kopienas iniciatīva un aktivitāte, pašā sākumā tos Latgalē, domājams, vadīja kāds no jezuītu misionāriem – lai ierādītu dievkalpojumu kārtību, atbilstošo izturēšanās veidu, izveidotu ieradumu. Taču vēlāk dievkalpojumi pārauga kopienas pašiniciatīvas notikumā.) Te jāpiemietina, ka jau Dionīzija grāmatas titullapā pausta doma, ka maija dievkalpojumus var noturēt dažādās vietās. Dionīzijs raksta: lai tos “[..] praktizētu mājās, ģimenes lokā, klosteros, tirgotavās utt.” Tādējādi viņš vietas izvēles ziņā dievkalpojumu organizētājiem atstāja brīvas rokas.

Otra būtiskākā atkāpe no Dionīzija oriģināla ir zīmīšu saturā – to pielāgojot vietējiem apstākļiem, piemēram, latgaliešu pirmās slejas zīmīšu sarakstā ir parādījusies zīmīte ar šādu piekodinājumu: “*Por wysu mienefi brandiwinia na dziar*” (“Visu mēnesi brandvīna nedzer”), tā reaģējot uz acīm redzot jau tolaik sasāpējušo sabiedrības veselības problēmu. Ir vērojami formulējumu pieskaņojumi zemnieku dzīves apstākļiem, piemēram, Dionīzija sarakstā atrodam šādu pirmās slejas zīmīti:

<p><i>4. Privatevi ogni giorno di qualche cosa dilettevole, ancorchè lecita, come della colazione, di qualche oggetto curioso; di odorare un fiore; d'udire una musica, etc.</i></p> <p>(Dionisi 1726: 7–8)</p>	<p>4. Atsākieties katru dienu no kādas tīkamas, kaut atļautas lietas, piemēram, no brokastīm, kāda saistoša priekšmeta, kāda zieda smaržas, mūzikas klausīšanās utt.</p>
---	--

Tā vietā (gan ar citu numuru) ir nācis šāds, krietni robustāks aicinājums:

10. <i>Por wysu mienefi sasdinom na ed brukaftis ani diniszkas, tayposz Reytyszku un wakarini wala ést.</i> (ŁJChuKJM 1801: 20)	10. Visu mēnesi sestdienās neēd ne brokastis, ne pusdienas, taču rītišķi un vakariņas brīv ēst.
--	---

Ir saprotams, ka smagu fizisku darbu strādājošs cilvēks darbadienā nevar iztikt bez brokastīm, taču vienu reizi nedēļā – sestdienā – no viņa varbūt var sagaidīt atsacīšanos no ierastajiem ēšanas paradumiem. Starp pirmās slejas zīmītēm latgaliešu izdevumā neatradīsim Dionīzija zīmīti ar šādu saturu:

3. <i>Leggete ogni giorno per un quarto d'ora qualche libro buono, come la vita di qualche Santo, ò qualche libro, che tratti de' Novissimi, astenendovi totalmente dal leggere libri profani.</i> (Dionisi 1726: 7)	3. Katru dienu ceturtdaļstundu lasiet kādu labu grāmatu, piemēram, kāda svētā dzīvi vai kādu grāmatu par Pēdējām lietām <sup>51</sup> , pilnībā atturoties no laicīgu grāmatu lasīšanas.
---	--

Laicīgu latgaliešu grāmatu 18. un 19. gadsimta mijā vēl nebija, attiecīgi – nebija arī to lasīšanas prakses, proti, nebija no kā aicināt ļaudis atteikties. Tāpat nebija izkoptas hagiogrāfiskās literatūras, ar kuru varētu aizstāt laicīgo, ja tāda būtu. Toties latgaliešu slejā atrodam zīmītes ar saturu, kas attiecas uz bērnu reliģisko audzināšanu, kādu nav Dionīzija sarakstā, piemēram:

11. <i>Starowois Swadiniom pawuycieyt barnus potierus un atsacfiszonas, a jo efi môtie kasdinas wuyc barnus potierus.</i> (ŁJChuKJM 1801, 20–21)	11. Centies svētdienās pamācīt bērniem pātarus un atbildēšanas, bet ja esi māte, ik dienas māci bērniem pātarus.
---	--

Otrās slejas zīmīšu saturs latgaliešu izdevumā ar Dionīzija zīmīšu saturu saskan vēl mazāk. Abu izdevumu sleju salīdzinājums būtu plašākas analīzes cienīgs uzdevums. Taču jau tagad ir redzams, ka jezuīti, tulkojot Dionīzija grāmatu, nav šo uzdevumu veikusi mehāniski, bet gan pārdomājuši, kas der vietējos apstākļos. Domājams, ka arī uz dziesmu lietojumu jezuīti maija dievkalpojumos skatījās tāpat – novērtējot to, cik ļoti šāds muzikāls ietvars, kuru Dionīzija koncepcija neparedz, latgaliešu gadījumā spēs celt visa notikuma pievilcību un iespaidu.

Turpinājumā nedaudz uzmanības jāvelta procesiem, ko Dionīzija grāmata aizsāka Itālijā. Manganoti ievadā grāmatas 1892. gada jauniespiedumam vēsta, ka, to sagatavojot, viņam izdevies savākt kādus desmit izdevumus, no kuriem svarīgākie (laikam domāti ietekmīgākie) izdoti 1733. un 1735. gadā. Viņš arī raksta, ka grāmatai bijuši milzu panākumi un tā aizsākusi tautā iemīļotu, plaši izplatītu mariānisku praksi (Manganotti 1892, III–V). Dionīzija paraugs vēlāk guva iespaidīgus sekotājus. 1758. gadā viņa ordeņa biedrs tēvs Frančesko Lalomija SJ (*Francesco Lalomia, 1727–1789*) Palermo izdeva savu maija dievkalpojumu versiju *Il Mese di maggio consacrato alle glorie della gran Madre di*

51 Četras pēdējās lietas, kā tās nosauktas katoļu dogmā: nāve – tiesa – debesis vai elle.

*Dio* (*Maija mēnesis, veltīts dižās Dievmātes godam*). Tā ietvēra lasījumus par Dievmātes dzīvi, viņas tikumiem un privilēģijām, un guva pārsteidzošu popularitāti – tika izdota vairāk nekā 60 reizes un tulkota daudzās valodās (Fiores e Gambero 2005: 27). Lalomija savu pienesumu saprata kā mēģinājumu novērst trūkumus, kas viņaprāt piemita Dionīzija grāmatai, un kā atbildi laikmeta izaicinājumiem (Fiores e Gambero 2005: 319). Lalomijas versija ir sarežģītāka, prasīgāka pret savu lietotāju nekā Dionīzija darbs. Alfonso Mucarelli (*Alfonso Muzzarelli, 1749–1813*), jezuītu tēvs, kas pēc ordeņa slēgšanas 1773. gadā bija kļuvis par laicīgo priesteri, 1785. gadā izdeva savu maija dievkalpojumu versiju *Mese di maggio consacrato alla gran Madre di Dio* (*Maija mēnesis, veltīts dižajai Dievmātei*)<sup>52</sup>. Šī grāmata, kas tāpat kā Lalomijas darbs uzskatāma par Dionīzija ieceres attīstījumu un modernizāciju, guva milzīgus panākumus – Itālijā vien vairāk nekā 150 izdevumus un tulkojumus daudzās valodās. Mucarelli arī bija tas, kurš 1803. gadā maija dievkalpojumus sāka praktizēt baznīcas sienās. (Fiores e Gambero 2005: 27) Trim minētajiem autoriem 19. gadsimtā bija vairāki (un ne tikai itāliski rakstoši) sekotāji, kas piedāvāja savas maija dievkalpojumu versijas. Starp tām kā viena no panākumiem bagātākajām minama Sv. Jāņa Bosko (*Giovanni Melchiorre Bosco, 1815–1888*) 1858. gadā klajā laistā grāmata *Il mese di maggio consacrato a Maria SS. Immacolata* (*Maija mēnesis, veltīts Visvētākajai Bezvainīgajai Marijai*)<sup>53</sup>.

Taču atgriezīsimies pie latgaliešu gadījuma. 1801. gada izdevumam jauns izdevums sekoja 1821. gadā. Ne vien nosaukums, arī daļas tajā ir tās pašas: *Divpadsmit lūgšanas Bērnam Jēzum* (*Mazais Rožukronis Bērnam Jēzum*), *Jēzus lūgšana, Sv. Fransisko Havjera* (*Ksavera*) *žēlastības novēna*, *Havanezi Marijas lūgšana* utt. Saskaņā ar *Seniespiedumu kopkatalogā* (SleLV: 1999) atrodamo informāciju, pēc 1821. gada maija dievkalpojumi un *Havjera novēna, Lūgšanas dažādiem Svētajiem* u. c. daļas tikušas atdalītas un izdotas atsevišķi<sup>54</sup>. Pirmais atsevišķais maija dievkalpojumu izdevums laists klajā kaut kad laikā starp 1822. un 1837. gadu (eksemplāri nav zināmi; SleLV 1999: 325), otrais – 1843. gadā (GKJM 1843), trešais – 1849. gadā (GKJM 1849). Maija dievkalpojumus atrodam arī kopš 19. gadsimta 60. gadu beigām plaši lietotajā un vēl 20. gadsimtā daudz izmantotajā izdevumā *Pilniejga gromata hyugszonu uz guda Diwa Kunga* (*Pilnīgā lūgšanu grāmata Dieva Kunga godam*; PGL 1857: 618–659). Visos šajos izdevumos ietverts Dionīzija grāmatas 1801. gada latgaliešu tulkojuma–adaptācijas jauniespiedums; vietām gan ir izmainīts pa kādam formulējumam, pielikts klāt pa kādam vārdam<sup>55</sup>. Jāpiebilst, ka

52 Tāpat kā Dionīzija, arī Mucarelli maija dievkalpojumu versija ietver zīmīšu izlozi, taču otrā sleja tajā sastāv no 31 zīmītes (sk. Muzzarelli 1849: 5–7).

53 Maija dievkalpojumu vēstures īsu, taču ietilpīgu un detalizētu pārskatu sk. Johanna Baptist Meclera SJ (*Johannes Baptist August Sebastian Metzler, 1883–1946*) rakstā *Die Marien–Maiandacht in ihrer historischen Entwicklung und Ausbreitung* (*Marijas–maijs dievkalpojumi to vēsturiskajā attīstībā un izplatībā*; Metzler 1909).

54 Izņēmums ir 1867. gadā klajā nākušais izdevums *Koļposzonas por mieniesi Maja uz gūda Wyssuswatokas Jumpravaas Maryas ar dalikszonu koļposzonu da Swatam Franciszkam Ksawieram por dieviejņiom diņom* (*Maija mēneša kalpošanas Visusvētākās Jaunavas Marijas godam ar deviņu dienu kalpošanām Svētajam Fransisko Havjeram pielikumā*), kas saturā līdzīgs 1801. un 1821. gada grāmatām, taču tajā nav ietvertas lūgšanas dažādiem svētajiem (KpMM 1867).

55 Tā 1801. gada izdevuma pirmās slejas sestā zīmīte piekrodina: “*Por wysu mienefi brandiwina na dziar*” (“*Visu mēnesi brandvīna nedzer*”; LjChuKJM 1801: 20). 1857. gada *Pilniejgas gromatas hyugszonu uz guda Diwa Kunga* izdevumā sesto zīmīti atrodam pastiprinātu: “*Por wysu mienefi netikwin brandiwina bet olts un wina na dzier.*” (“*Visu mēnesi ne tikai brandvīna, bet [arī] alus un vīna nedzer*”; PGL 1857: 621).

*Pilniejga gromota Łyugszonu uz guda Diwa Kunga* iznāca arī latgaliešu drukas aizlieguma laikā (1865–1904) – 1868. un 1870. gadā legāli, proti, ar cenzūras atļauju (Seiļ 1936: 58 un 60), pēc tam nelegāli, domājams, 80. gadu sākumā (turpat: 62), pēc LNB kataloga ziņām – 1882. un 1883. gadā. 1901. gadā tā atkal izdota kā viena no retajām drukas aizlieguma laika grāmatām ar cenzūras atļauju (Seiļ 1936: 66). Arī 1905. gadā Krāslavā iznākusī *Pilnīga gromota Łyugszonas un dzismes Diwam un Jo Swatajim par gudu* (*Pilnīgā lūgšanu un dziesmu grāmata Dievam un Viņa Svētajiem par godu*) satur maija dievkalpojumu nodaļu (PGĻuDz 1905: 530–564). Pēc Valerijas Seiles (1891–1970) bibliogrāfijas *Grāmatas Latgales latviešiem. Latgaliešu dialektā izdoto grāmatu hronoloģiskais, sistematiskais autoru un izdevēju rādītājs (1585.–1936.)* ziņām 1901. gadā Rīgā izdota kāda *Pilneiga Gromota Liugšonu* (Seiļ 1936: 66) un 1906. gadā Tilzītē – *Pilnieiga Łyugszonu gromota* (turpat: 75). Diemžēl nebija iespējams pārbaudīt, vai arī šajos abos izdevumos ir maija dievkalpojumu nodaļa. Pieredze rāda, ka *Pilnīgās lūgšanu grāmatas* izdevumos tās nemēdza trūkt. Maija dievkalpojumi atrodami 1914. gada *Waco lyugšonu gromotā* (WLG 1914: 679–718). Tādējādi arī krietni vairāk nekā 100 gadus pēc tam, kad Dionīzija maija dievkalpojumu latgaliešu tulkojums–adaptācija tika izdota pirmo reizi (1799), klajā ir laista vesela rinda grāmatu, kurās atrodama šo dievkalpojumu ietveroša nodaļa<sup>56</sup>.

Dionīzija grāmata zinātniskajā literatūrā tiek minēta kā izteiksmīgs piemērs morāli praktiskajam vērsumam, kādu viņa laikā bija ieguvušas katoļu dievbijības tautiskās formas Itālijā un kuru lielā mērā uzturēja bagātīgā tautai domātā jezuītu rakstniecība (Fiores e Gambero 2005: 231). Arī latgaliešu izdevums bija šādas morāli praktiskas ietekmes un pārveides rīks, tiesa, salīdzinājumā ar itāļu avotu labi zināmu iemeslu dēļ tapis un sākts izmantot ar ievērojamu laika nobīdi.

Latgaliešu literatūras vēstures zinātajam šajā vietā, bet varbūt jau agrāk prātā varētu būt pavīdējis kāds pamatots jautājums, proti, daudzi svarīgi 18. gadsimta latgaliešu izdevumi, piemēram, 1771., 1786. un 1798. gada lūgšanu grāmata *Nabożeństwo* (NKC 1771, 1786, 1798) un no tās izaugušie *Gromotas Łyugszonu uz guda Diwa Kunga* 19. gadsimta izdevumi, tāpat *Dzismies Swatas* bija tulkojumi no poļu valodas. Vai Dionīzija grāmatas ienākšanu latgaliešu literatūrā arī nevarētu būt pastarpinājis kāds poļu izdevums – tulkojums no itāļu valodas uz poļu? Iespēju robežās pētīt šādu varbūtību, galu galā nonācu pie noraidošas atbildes. Proti, izrādījās, ka 18. gadsimtā poliski bija tulkota tikai Lalomijas grāmata. To 1769. gadā bija veicis kāds Mihals Drohojovskis (*Michał Drohojowski, \*?–?*), tiesnesis Pšemislā, un 1780. gadā ar nosaukumu *Miesiac Maj, czyli Maryi poświęcony* (*Maijs jeb Marijai veltītais mēnesis*) to izdevuši Berdičivas karmelīti;

56 Kā liecina apraksti un lauka pētījumi, Dionīzija veikuma ietekme, daudzu latgaliešu izdevumu pastarpināta, iesniedzas 21. gadsimtā. Tai pašā laikā, piemēram, 1904. gada kabatas formāta grāmata *Marijas menesis aba Maija menesis. Apdumošonas un liugšonas bezvoaineigi ģemtai Diwa Dala Motei, Jumpravai Marijai par gudu* (MMaMM 1904) nepieder Dionīzija linijai, un šis Latgalē arī mūsdienās šur tur lietots grāmatas avota meklējumi vēl turpināmi. Ir novēroti gadījumi, kad viena dievkalpojuma laikā mijas no Dionīzija tulkojuma–adaptācijas un nule minētās grāmatas ņemti elementi. Man bija iespēja to piedzīvot 2017. gada 29. maijā, dievkalpojumā pie Sarkanu krusta Vaboles pagastā. Svarīgi ņemt vērā, ka 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta pirmajās trijās dekādēs vērojams latgaliešu (arī lejaslatviešu) maija mēneša grāmatu repertuāra uzplaukums, kas nav saistīts ar Dionīzija grāmatas tulkojuma aizsākto liniju. (Grāmatas ir gan ar uzrādītu autorību, gan anonimas.) Šis process pelna atsevišķu pētījumu. Līdzšīņējie novērojumi liecina, ka minētās grāmatas (kā rāda fiksētais Vaboles gadījums) ir ietekmējušas Dionīzija tulkojuma–adaptācijas iedibināto ieražu.

1786. gadā tā iznāca arī Viļņā. (Grzebień 2004: 401, Kałamorz 2022) Tādējādi Dionīzija latgaliešu grāmatas versijai jābūt tulkojumam no oriģinālvalodas, kas, ņemot vērā jezuītu valodu prasmes, liekas gluži labi iespējams. Tomēr ir apstākļi, kas neļauj šo jautājumu vienkārši nolikt malā. Jaceka Jackovska (*Jacek P. Jackowski*) studijā *Music as Component of Traditional Folk Piety. Between Dogma and Peasant Devotion* (*Mūzika kā tradicionālās tautas dievbijības komponents. Starp dogmu un zemnieku devociju*, 2009) aprakstītas poļu maija āra dievkalpojumu ieražas, kas liekas latgaliešu tradīcijas līdzinieces (Jackowski 2009: 306–310). Te atļausos garāku citātu no Jackovska raksta:

“Tautas dievkalpojumi pie ceļmalas svētnīcām, tā sauktie *majowe*, Polijā joprojām ir plaši izplatīta ieraža un ne tikai laukos. Šis ir piemērs tautas reliģiskai ieražai, ko Katoļu Baznīca oficiāli iesaka. Priesteri mudina draudzes pie ceļmalas svētnīcām dziedāt Loreto litāniju Jaunavai Marijai. Šī tradīcija nav necik sena – tā aizsākās 19. gadsimta vidū, kad jezuīti ieviesa dievkalpojumu skolās un jauniešu vidē Galīcijas reģionā Polijas dienvidos. Sākotnēji dievkalpojumi tika noturēti baznīcās – pirmie maija dievkalpojumi notika 1852. gadā Varšavā, Svētā Krusta baznīcā, un 1856. gadā Krakovā, Sv. Marijas baznīcā. Maija dievkalpojumi ātri kļuva ļoti populāri ciemos, īpaši tur, kur nebija baznīcas vai baznīca bija pārāk tālu. Iespējams, ka maija dievkalpojumi aizstāja tautas senās pavasara iestāšanās ieražas [..]. Šīm sekulārajām ieražām bija raksturīga dziedāšana, dejošana un svaigu zaļumu dekorācijas – līdzīgi (izņemot dejošanu) kā reliģiskajiem maija dievkalpojumiem, kas tos nomainīja. Vietējām muižām bija svarīga loma maija dievkalpojumu popularizēšanā ciemos, kur saimnieks un saimniece svinēja dievkalpojumu kopā ar saviem darbiniekiem. Maija dievkalpojumi maijā notika ik dienas vēl vakarā, pēc darba tūrumos vai saimniecībās. Balstoties uz ziņām, kas iegūtas no vecākās paaudzes, agrāk dievkalpojumos piedalījušies gandrīz visi konkrētā ciema iedzīvotāji. Dažkārt ciema abās malās vienlaikus notika divi maija dievkalpojumi (abās pusēs katra ciema galā atradās krusts vai svētnīca).”<sup>57</sup> (Jackowski 2009: 306–307)

Jackovskis tātad runā par poļu tradīcijas aizsākšanos 19. gadsimta vidū un to, ka pirmie dievkalpojumi notikuši baznīcās. Taču vairāki viņa sniegtie ieražas raksturojumi stipri atgādina to, ko pazīstam no Latgales, piemēram, tas, ko viņš citātā un tālāk raksta par dievkalpojumu saturu un norisi – Loreto litānija, vadītāja no vietējo ļaužu vidus,

57 “Folk religious services at wayside shrines, known as *majowe*, are still a thriving custom in Poland, not only in villages. This is an example of a folk religious custom which is officially recommended by the Catholic Church. Priests enjoin congregations to SING the Loretan litany to the Virgin Mary at wayside shrines. This custom is not very old, dating back to the mid nineteenth century, at a time when Jesuits were introducing the service in schools and among young people in the Galicia region in the south of Poland. Initially, the service was celebrated in churches – the first May services took place in Warsaw in 1852, in the Holy Cross Church, and in Krakow in 1856, in St. Mary’s. The May service quickly became very popular in villages, especially where there was no church or where the church was too distant. The May services probably replaced old folk customs celebrating the coming of spring [...]. These secular customs were characterised by singing, dancing and fresh green decorations – similarly (apart from the dancing) to the religious May services that superseded them. Local manors played an important role in popularising May services in villages, where the master and mistress celebrated the service together with their labourers. May services took place every day in May, late in the evening, after work in the fields or farms. Formerly, according to information received from the oldest generation, almost everyone who lived in a particular village participated in the service. Sometimes two parallel May services took place at either end of a village (there was a cross or a shrine at the edge of every village on both sides).”

vecu grāmatu izmantojums, lūgšanu koprečitācija, dziedāšanas lielā nozīme – liecina par kaut ko latgaliešu ieražai visai līdzīgu. To, vai šī tautiskā tradīcija Polijā tiešām ir tik jauna, kā Jackovskis apgalvo, manuprāt derētu pārbaudīt – galu galā Lalomijas grāmatas poļu tulkojums tika izdots jau 18. gadsimta 80. gados. Taču, lai arī kā risinātos poļu gadījuma datējuma jautājums, ir kāds apstāklis, kas rāda, ka latgaliešu un poļu gadījumā runa ir par Svētās Jaunavas divām atšķirīgas izcelsmes tautiskās godināšanas līnijām, proti, nevar nepamanīt, ka Jackovska aprakstā nav pieminēta rituāla sastāvdaļa, kuras iztrūkums Latgalē būtu neiedomājams: zīmīšu lozēšana. Neticu, ka pētnieks varētu to būt atstājis nepamanītu. Un, ja zīmīšu lozēšanas poļu maija dievkalpojums nebija, tad tā ir droša liecība, ka Dionīzija grāmatas iedibināto līniju tie nepārstāv. Tas savukārt ir vēl viens (netiešs) apstiprinājums tam, ka maija dievkalpojumu latgaliešu tulkojums nav tapis ar kāda poļu tulkojuma pastarpinājumu.

### Latgaliešu tulkojuma-adaptācijas autorība

Kā jau minēts, latgaliešu izdevuma sākumā nodrukātā pateicība mecenātei Dorotai Šadurskai parakstīta ar vārdiem: *Rezydencya Pufzarńska, Societatis JESU – Pušas rezidence, Jezus Biedrība*. Pušas jezuītu rezidence piederēja pie t. s. Šadursku misijas. Jesuītu vēsturnieks Jozefs Kleijntjens SJ (*Jean Chrétien Joseph Kleijntjens*, 1876–1950) sava darba *Latvijas vēstures avoti jezuītu ordeņa arhīvos* 1. daļā (1940) nosauc šīs misijas vēstures galvenos pieturpunktus:

“To (Pušā – M. B.) dibinājis 1743. g. Jānis Šadurskis savos īpašumos. Viņš tur izbūvēja baznīcu un to nodeva jezuītiem. Sākumā tur uzturējies tikai viens, bet vēlāk (pēc 1750. g.) divi misionāri. Šī misija pastāvēja līdz pat 1820. g.” (Kleijntjens 1940: 260)

Kad 1799. gadā iznāca aplūkojamās grāmatas pirmais laidniens, Pušā darbu nupat bija uzsākuši divi jezuīti – rezidences priekšnieks tēvs Juzefs Grabčiņskis (*Józef (Josephus) Grabczyński*, 1761–1832) un viņa palīgs tēvs Tadeušs Kučiņskis (*Tadeusz (Thaddæus) Kuczyński*, 1769–1856). Abi tur kalpoja līdz 1801. gadam ieskaitot<sup>58</sup>. Pirms viņiem 1785. un 1786. gadā un no 1795. līdz 1798. gadam tur kalpoja Ludvigs Vizgints (*Ludwik (Ludovicus) Wizgintt*, 1768–1803) un no 1788. līdz 1798. gadam – Ksaverijs Smoļskis (*Xawery (Xaverius) Smolfski*, 1739–1798) (sk. Grzebień 2004: 750 un 627). Liekas dabiski pieņemt, ka paraksts zem cildinājuma Šadurskai uzskatāms par apliecinājumu tam, ka grāmatu sagatavojuši Pušas jezuīti. Kurš tieši no viņiem, jeb vai grāmata ir vairāku personu darba auglis – uz šo jautājumu sniegt nespekulatīvu atbildi nav iespējams. Nav izslēdzama pat iespēja, ka varētu būt piedalījies kāds vai kādi jezuīti no citām Latgales misijām. Šo iemeslu dēļ drošāk liekas runāt par grāmatu vienkārši kā Pušas jezuītu projektu. Tas ir pieņemams formulējums vismaz tiktāl, ka tieši viņiem, pateicoties Šadurskas pretimnākšanai, bija piekļuve finansējumam. Jesuītu vēsturnieks Staņislavs Kučiņskis SJ (1913–2008) savā rakstā *Tadējs Kučiņskis, S.J., lielākais 19. gadsimta Latgales*

58 Ziņas par to, ka abi tur kalpoja 1799., 1800. un 1801. gadā, atrodamas Jēzus Biedrības personāla un amatpersonu Baltkrievijā katalogos: sk. CPetOSJ 1799: 8, CPetOSJ 1800: 9 un CPetOSJ 1801: 8.

*garīgais rakstnieks (1769–1856)* (1975) grāmatas autorību vismaz daļēji saista ar tēvu Tadeušu, resp., Tadeju Kučiņski. Staņislava Kučinska – ievērojama Latvijas jezuītu vēstures pētnieka uzskatus bez ievēribas atstāt būtu aplam, taču vispirms īsi par Tadeuša Kučiņska dzīves gaitām, lai gūtu orientierus, iztirzājot Staņislava Kučinska piedāvāto skatījumu<sup>59</sup>.

Tadeušs Kučiņskis bija dzimis 1769. gada 11. oktobrī Baltkrievijā. Dzimšanas vietu nav izdevies noskaidrot. Izglītību guvis Polockas jezuītu kolēģijā, kur 1793. gada 31. augustā iestājies Jēzus Biedrībā. 1796./97. mācību gadā viņš ieradās Daugavpilī, lai pabeigtu izglītību, un 1797. gadā tika iesvētīts par priesteri. Pēc tam neilgu laiku bijis mācībspēks Daugavpils kolēģijā. (Kučinskis 1975: 90–91) Kad 1798. gada 14. septembrī Pušā nomira tēvs Ksaverijs Smoļskis, Tadeušs Kučiņskis tika norīkots viņa vietā, kur reizē ar viņu darbu uzsāka arī no Aulejas turp pārceltais tēvs Jozefs Grabčiņskis. Kučiņska gaitas pēc trim gadiem Pušā tālāk veda uz Auleju, tad Izvaltu, bet 1806. gada jūlijā viņš ieradās Rīgā, kur viņam tika uzticēta latviešu katoļu garīgā aprūpe (Kučinskis 1975: 92 un 96). Taču jau 1807. gada augustā viņš atkal bija Latgalē – šoreiz Dagdā, kur palika līdz 1811. gada vasarai. Pēc tam un līdz 1816. gadam Kučiņskis no jauna darbojās Aulejā un Izvaltā. Sekoja misionāra darbs Polockas apkaimē un 1818. gada vasarā vai rudenī atgriešanās Izvaltā. 1820. gada pavasarī, kad stājās spēkā Aleksandra I pavēle par jezuītu izraidīšanu no Krievijas impērijas, Kučiņskis reizē ar vairākiem simtiem citu Krievijas jezuītu devās svešumā (Kučinskis 1975: 98–99). Viņa tālākās gaitas bija desmit gadu ilgs misionāra darbs Itālijā Ferrārā un 26 gadus ilgs – Grieķijā, grieķu un musulmaņu kultūru robežjoslā (Homa, Kopczyński oraz Sprutta 2021: 14). Tadeušs Kučiņskis miris 1856. gada 27. jūlijā Egejas jūras Tinas salā (*Tinos*), kur viņa pišļi atdusas jezuītu klosterī Lutras (*Loutra*) ciemā.

Pēc šī īsā izglītības un misionāra gaitu skicējuma, lai saprastu, kā Staņislavs Kučinskis nonāca pie pārliecības par Tadeušu Kučiņski kā mūs interesējošās grāmatas vismaz daļēju autoru, nāksies pārstāigāt viņa domu ceļus jau minētajā rakstā *Tadējs Kučiņskis, S.J., lielākais 19. gadsimta Latgales garīgais rakstnieks* [..]. Staņislavam Kučinskim sākumpunkts viņa stāstā par Tadeušu Kučiņski kā lielāko 19. gadsimta Latgales garīgo rakstnieku ir viņam veltītais šķirklis Juzefa Brovna SJ (*Józef Brown, 1801–1879*) darbā *Biblioteka pisarzów assystencyi polskiéj Towarzystwa Jezusowego (Jēzus Biedrības poļu asistences<sup>60</sup> rakstnieku bibliotēka)*<sup>61</sup>, kurā atrodamas šādas rindas:

59 Šī raksta turpmākajās lappusēs daudzkārt viens otram līdzās minēti 18. gadsimta otrās puses un 19. gadsimta pirmās puses jezuītu misionāra Tadeuša, resp., Tadeja Kučiņska vārds un viņa dzīvesgājuma un veikuma pētnieka, jezuītu vēsturnieka Staņislava Kučinska vārds. Lai nerastos pārpratumi, tad, kad abas personības nosauktas cieši blakus, lietota abu vārdu un uzvārdu pilna rakstība, attiecīgi, pirmajā gadījumā “Tadeušs Kučiņskis”, otrajā – “Staņislavs Kučinskis”.

60 “Jēzus Biedrības poļu asistence” šajā gadījumā: Jēzus Biedrības poļu līdzstrādnieku kopums.

61 Minētais izdevums mūsdienu terminos ir Polijas un Lietuvas jezuītu rakstniecības un rakstnieku enciklopēdija un reizē bibliogrāfija.



<p>(Thaddæus Kuczyński – M. B.)  [W]ydat w Połocku kilka dzieł Łotewskich w przedmiotach religijnych; zostawił także w MS. 2 tomy in 4to Dyariusz,<sup>62</sup> który zachowuje się w Archiwum Prowincyi Galicyjskiej i wiele rzeczy ważnych zawiera w sobie.</p> <p style="text-align: right;">(Brown 1862: 245)</p>	<p>(Tadeušs Kučiņskis – M. B.) publicēja Polockā dažus latviešu darbus par reliģijas tēmām, kā arī atstājis <i>Dienasgrāmatu</i> rokrakstā divos sējumos kvarta formātā,<sup>63</sup> kas glabājas Galīcijas provinces arhīvā un ietver daudz svarīgu lietu.</p>
---	--

Staņislavs Kučinskis poļu darbības vārdu *wydat* tulko kā “sarakstīt”. Lūk viņa domu gaita:

“Poļu vārdu *wydat* var tulkot divējādās nozīmēs – “izdeva” vai “sarakstīja”, un šī pēdējā ir pareizā, jo Polockā taču nebija un nevarēja būt nekādas privātas Kučiņska izdevniecības. Tur bija viņa ordeņa toreiz vienīgā spiestuve un izdevniecības, kas publicēja sevišķi jezuītu autoru darbus, gan arī oriģinālus, gan tulkojumus.” (Kučinskis 1975: 100)

Izsakot augšminēto domu, Staņislavs Kučinskis nav bijis pietiekami kritisks, jo, protams, *wydat*, ko mūsdienu latviešu valodā visatbilstošāk ir atveidot ar vārdiem “publicēja” jeb “izdeva”, nozīmē kāda teksta klajā laišanu, nevis tapšanu/radīšanu.<sup>64</sup> Publicēt – *wydać* – var gan ko paša sarakstītu, gan tikpat labi kaut ko kompilētu, tulkotu, sastādītu, rediģētu u. tml. Un publicētājs/izdevējs, attiecīgi, ir tas, kura uzdevumā vai pēc kura ierosmes kāda izdevniecība kaut ko publicē/izdod. Tādējādi rindas no Brovna rādītāja gan norāda uz Tadeuša Kučiņska aktivitātēm saistībā ar grāmatām latviešu, resp., latgaliešu valodā, taču uz kādām tieši – to nepasaka. Tālab prātīgāk liekas atgriezties pie formulējuma par 1801. (un, protams, 1799.) gada izdevumu kā Pušas jezuītu projektu, tam pievienojot patīcamu pieņēmumu par Tadeuša Kučiņska literāru (tulkoātāja) un organizatorisku līdzdalību, pat viņu kā varbūtēju iniciatoru. Staņislavs Kučinskis savos tālākajos izteikumos konkrēti par 1801. gada izdevumu un Tadeuša Kučiņska iespējamo pienesumu tajā faktiski arī nemaz nepasludina viņu par šīs grāmatas sarakstītāju. Viņa domu gaita ir šāda:

62 Nesen iznākušajā grāmatā *Jezuiccy misjonarze na pograniczach: Tadeusz Kuczyński SJ i Jan Urban SJ (Jezuītu misionāri robežnovados: Tadeušs Kučiņskis SJ un Jans Urbans SJ; Homa, Kopczyński oraz Sprutta 2021)*, atsaucoties uz tēva Marcina Čermiņska SJ (*Marcin Czermiński, 1860–1931*) atmiņām, teikts, ka dienasgrāmatai bijuši trīs sējumi. Pirmais, kurā aprakstīta Tadeuša Kučiņska darbība Latvijā, esot gājis zudumā. Otrais atrodas Krakovas jezuītu arhīvā un vēsta par viņa misijas darbu Itālijā un Grieķijā. Trūkst arī trešā sējuma, kas aptvēra Kučiņska dzīves pēdējos gadus. Trīs sējumu pastāvēšana izriet arī no kādas Kučiņska pašrocīgi rakstūtas zīmītes, kas datēta ar 1848. gada 21. janvāri un kurā viņš vēsta, ka ir 20. janvārī pabeidzis otro sējumu un uzsācis rakstīt trešo. (Homa, Kopczyński oraz Sprutta 2021: 43) Brovns Kučiņskim vēltūtajā šķirklī ietvēris arī Īsu viņa mentalitātes raksturojumu, kurā par viņu stāstīts kā par dievbijīgu askētu, kas piekopis gavēšanu un “ārkārtīgu atturību ēšanā, 50 gadus nekad netika ēdis gaļu un zivis, un dzēris vīnu, bija ista darba rūķis un ik svētdienu un svētku dienu no pulksten 4 rītā līdz 5 vai 6 vakarā pavadīja baznīcā, klausoties grēksūdzes, [noturot – M. B.] sprediķus un katehisma mācības, un tikai vēl vakarā mazliet ko ieēdis” (Brown 1862: 245). **C i t ā t a o r i ģ i n ā l s**: “*Nadzwyczaj wstrzemięzliwy w jedzeniu, przez lat 50 nigdy mięsa i ryby nie jadł i wina nie piął, miłośnik pracy, w każdą niedzielę i święta od 4-tej z rana do 5 lub 6 wieczór w kościele na słuchaniu spowiedzi, kazaniach i katechizmie czas przepędzał i dopiero w późny wieczór nieco się posiłat.*”

63 Sk. iepriekšējo vēri.

64 Turklāt uz nepublicēto *Dienasgrāmatu* Brovns neattiecinā vārdu *wydat*, bet gan saka, ka Kučiņskis to *zostawił* – atstājis.

"[...] Kučiņska darbības sākums Daugavpilī 1796. g. Divus gadus vēlāk Kučiņskis tika nosūtīts uz [...] – Pušu [...]. Tieši šinī 1798. g. Polockā pie jezuītiem paplašinātā izdevumā iznāca latviešu lūgšanu un dziesmu grāmata ar poļu valodas virsrakstu: *Nabożeństwo ku czci i chwale* [...]. Šī grāmata, kam 1771. gadā bijušas tikai 77 lpp., nu bija pieaugusi uz 417 lpp. Iespējams, ka viena vai otra šī izdevuma lappuse bija jau Kučiņska darbs. Daudz drošāk tas sakāms par nākošā – 1799. g. Polockas jezuītu izdotām divām latviešu grāmatām: *Krysta cielsz* (Krusta ceļš), 48 lpp. un *Łyugszonas ap dziejwoszonu K. Jezu Chrysta un Kałposzonas par mieniesi Mai da Jumpraway Maryay taypat da Franciszkam Xawieram par diewieynom dinom un Łyugszonas dawysaydim Swatim.*" (Kučiņskis 1975: 101–102)

Tātad faktiski Staņislava Kučiņska doma saistībā ar aplūkojamo grāmatu ir pieļāvums, ka Tadeušs Kučiņskis bijis attiecīgā projekta dalībnieks<sup>65</sup>. Ir vēl kāds Staņislava Kučiņska pieminēts zīmīgs apstākļis, kas liecina, ka Tadeušam Kučiņskim bijusi kāda īpaša saikne gan ar pašu maija dievkalpojumu praksi, gan to tekstu. Par to netieši liecina šādas rindas minētajā Staņislava Kučiņska rakstā:

"Skatot Kučiņska saglabātos rokrakstus, mūs pārsteidz arī kas cits. Viņa vadītie Maijmēneša, Vissvētākās Jēzus Sirds mēneša un citi dievkalpojumi Itālijā un Grieķijā, kas sīki aprakstīti *Dienas grāmatā*, notika pēc tā paša parauga kā latviešu grāmatiņā *Łyugszonas ap dziejwoszonu K. Jezu Chrysta*. [...] Un vēl svarīgāk, ka citi jezuīti tos tā nevadīja, kā vadīja Kučiņskis. Tomēr tautai tie patika, un Grieķijā tie bija labāk apmeklēti nekā agrākie vai atšķirīgie." (Kučiņskis 1975: 105)

Tā nu izskatās, ka Tadeušs Kučiņskis vismaz savas individuālās darbības ietvaros būs Itālijā un Grieķijā savulaik atpakaļieviesis sākotnējo Dionīzija maija dievkalpojumu versiju, kad virsroku tur jau bija guvuši vēlākie citu autoru (domājams – Lalomijas un Mucarelli) garadarbi.

## Daži noslēdzoši vispārinājumi un apsvērumi

18. gadsimta nogale, 18. un 19. gadsimta mija bija laiks, kad modernā Tridentas katolicisma iedzīvināšana, pateicoties misiju darbībai un jezuītu grāmatniecībai, latgaliešu zemniecībā jau bija guvusi ievērojamus panākumus. Tas nesa svarīgas pārmaiņas arī latgaliešu mūzikas kultūrā, tajā ienākot psalmodijai un nostiprinoties plašam katoļu baznīcdziesmu repertuāram. Procesu medijs, attiecīgi, nodrošinātājs, bija jezuītu grāmatas, kuru izdošana 18. gadsimta gaitā arvien lielākā skaitā balstījās uz aptuveni kopš gadsimta vidus un galvenokārt jezuītu veiktā izglītības darba zemnieku vidē rezultātiem. Tai pašā laikā muzikālā materiāla iesakņošanā nebija cita ceļa kā mutiska tālāknodešana, kas vismaz sākotnēji nozīmēja jezuītu misionāru un vietējo ļaužu kopdarbību, noturot rituālus un tajos kopā muzicējot.

<sup>65</sup> Par pilnībā T. Kučiņska oriģināldarbu S. Kučiņskis uzskata grāmatu *Wyssa mocieyba katoliszka*, kuras abi sējumi 1805. gadā nodrukāti Polockas jezuītu tipogrāfijā (sk. WMK 1805 un, attiecīgi, Kučiņskis 1975: 103–104).

Viens no izciliem jezuītu veikumiem bija maija dievkalpojumu introdukcija. Šī mariāniskā tradīcija ir sasniegusi mūsdienas – vēl nav pārtrūkusi vairākos Latgales pagastos, šur tur pat uzrāda atjaunotnes pazīmes. Tā ienāca Latgalē 18. un 19. gadsimta mijā kā Eiropas katoliskajiem rietumiem raksturīgas Jaunavas Marijas tautplašas dievbijības kustības atzars. Tas izveidojās Latgales jezuītu misionāru labi pārdomāta kultūrpārneses projekta īstenojuma rezultātā, kuram par pamatu kalpoja Annibales Dionīzija SJ 1725. gada maija dievkalpojumu versijas latgaliešu tulkojums–adaptācija ar pirmo izdevumu 1799. gadā. Te jāpiebilst, ka maija dievkalpojumi bija jezuītu auklējums arī plašā nozīmē – Jēzus Biedrības loceklis bija ne tikai Dionīzijs, bet arī viņa sekotāji: Lalomija, Mucarelli u. c. autori Itālijā 18. gadsimtā un 19. gadsimtā arī ārpus tās. Tas atspoguļo mariānisko uzsvāru, kāds pastāvēja jezuītu programmātikā un darbībā<sup>66</sup>.

Dionīzija darba latgaliešu tulkojums–adaptācija ir ilustrācija vietējo jezuītu centieniem, sekojot savu citzemju ordeņbrāļu paraugam, piešķirt katoļu tautiskajai dievbijībai Latgalē morāli praktisku vērsumu, veidot individuālo un kolektīvo atbildību. Šajā procesā tie respektēja vietējos apstākļus un iespējas, pielāgojās tām. Kultūrpārneses procesa priekšnoteikums bija Jēzus Biedrības attīstītais iekšējais komunikatīvais tiklojums, kas sniedza iespēju izmantot ģeogrāfiski attālāku reģionu un zemju pieredzi un prakses: maija dievkalpojumu gadījumā mūsu priekšā ir itāļu izcelsmes tradīcija.

Jāpiebilst, ka maija dievkalpojumu introdukcija norisinājās laikā, kad ar pāvesta Klementa XIV 1773. gada 21. jūlija brevi ordeņa darbība gandrīz visā pasaulē tika pārtraukta un pats ordenis aizliegts<sup>67</sup> (tas gan nebūt nenozīmēja tā bijušo locekļu komunikatīvā tiklojuma sagrāvi). Izņēmums bija Krievijas impērija, kur ķeizariene Katrīna II, negribēdama, ka jezuītu vērtīgais izglītības darbs Krievijā apstātos, pāvesta brevi ignorēja un jezuīti turpināja savu darbību<sup>68</sup>. Ja apstākļi būtu iegrozījušies citādi un Katrīna II būtu sekojusi citu Eiropas valdnieku piemēram, tad jezuītu misiju darbs Latgalē būtu pārtrūcis, attiecīgi, maija dievkalpojumu tradīcija Latgalē nebūtu izveidojusies, un arī daudzi citi ļoti svarīgi jezuītu veikumi nebūtu īstenojušies: Latgales reliģiskā, izglītības, plašāk – kultūras vēsture būtu gājuši citādu ceļus.

---

66 Jēzus Biedrības piekopto Svētās Jaunavas Marijas godināšanu līdzās tās katoļu baznīcā vispārpieņemtajām formām raksturo vairāki īpaši vaibsti, kas saistīti ar dibinātāja Ignācija Lojolas garīgajām pieredzēm – vīzijām un atklāsmēm (sk. Lojola 2021: 36, 57–58, 128, 135). Tā Lojolas *Garīgajos vingrinājumos* ir vietas, kur vingrinājumu veicējam paredzēta saruna ar Dēlu, tad ar Tēvu – mūžīgo Kungu. Lai varētu notikt saruna ar Dēlu, pirms tās ir saruna ar Pavēlnieci – Dievmāti, lai tā “no sava Dēla un Kunga man (resp., tam, kas veic *Garīgos vingrinājumus* – M. B.) izlūdz trīskāršu žēlastību” (sk. Lojola 2018: 57–58, 82–83). Lojolas draugu un līdzgaitnieku loks – vēlākās Jēzus Biedrības kodols – savus kalpošanas zvērestus nodeva Monmartrā 1534. gada 15. augustā – Vissvētākās Jaunavas Marijas Debesis uzņemšanas dienā. 1541. gada 22. aprīlī, pēc tam, kad 1540. gadā pāvests bija apstiprinājis ordeni, Lojola un viņa līdzgaitnieki savus pirmos svētsoļījumus salika kādas senas, godātas Marijas svētbildes priekšā Sv. Pāvila bazilikā. Pirmais ordenim piešķirtais dievnamis bija mazā *Maria della Strada* baznīca. Jau kopš Jēzus Biedrības sākotnes tajā bija izplatīta pārliecība, ka dēļ īpašās cieņas un mīlestības, ko Dievmātei veltīja Lojola pats un viss viņa ordenis, tas atrodas viņas aizbildniecībā. (Par to plašāk: Stierli 1991.)

67 Jēzus Biedrība tika atjaunota ar pāvesta Pija VII bullu 1814. gada 31. jūlijā. Kā jau minēju sakarā ar Tadeuša Kučiņska darbību, ironiskā kārtā vien dažus gadus vēlāk – 1820. gadā – cars Aleksandrs I izraidīja jezuītus no Krievijas, kur tie nezaudējot savu oficiālo statusu bija pārlaiduši aizlieguma laiku, un tas nozīmēja arī viņu darbības izbeigšanu Latgalē.

68 Vairākus gadus pēc Klementa XIV breves izdošanas jezuīti turpināja darboties arī Prūsijā.

Latgales jezuītu izdotajā maija dievkalpojumu versijā, tāpat kā Dionīzija grāmatā, dziedāšanai nav ierādīta necik nozīmīga loma, taču 20. un 21. gadsimta liecības šo ieražu rāda kā dziesmām piesātinātus notikumus. Šis apstāklis liek uzdot jautājumu, vai latgaliešu maija dievkalpojumos muzicēšanai sākotnēji tiešām bija tik pieticīga loma, kā to rāda drukātie avoti? Definitīva atbilde pagaidām diemžēl nav iespējama, taču ir labi zināms, ka jezuītu pieeja paredzēja izvērtēt un respektēt vietējos apstākļus. To ņemot vērā, kā arī pieļaujot iespēju, ka maija dievkalpojumi vienlaikus bija alternatīva senajām vietējām pavasara āra dziedāšanas tradīcijām, var izvirzīt patīcamu pieņēmumu, ka jau sākotnēji vai vismaz jau drīz dziedāšanas īpatsvars maija dievkalpojumu praksē bija visai pamatīgs.

Kā vedina domāt avoti un kā tas atspoguļots šajā studijā, maija dievkalpojumu ieviešana vismaz sākuma fāzē bija Pušas jezuītu projekts, tomēr mūsu zināšanas par viņu devumu un Tadeuša Kučiņska SJ iespējamo lomu kultūrpārneses procesā, resp., maija dievkalpojumu latgaliešu tulkojuma–adaptācijas tapšanā, izdošanā un izplatīšanā pagaidām lemtas aptuvenībai. (Tas varētu mainīties, ja atrastos Kučiņska dienasgrāmatas pirmais sējums.) Turpmākajiem pētījumiem būtu jāpievēršas latgaliešu maija dievkalpojumu vēstures nākamajiem posmiem un, plašāk – mariāniskās devocijas 19. un 20. gadsimta vēsturei, lai saprastu, kādi faktori nodrošināja šajā rakstā aplūkotās tautiskās ieražas apbrīnojamo ilgtspēju, padarot mūs par šīs – kaut arī jau lielā mērā postfizionālas – ieražas laikabiedriem.

## BIBLIOGRĀFIJA

### AVOTI

Brown, Józef (1862). *Biblioteka pisarzów assystencyi polskiéj Towarzystwa Jezusowego: powiększona dwoma dodatkami, z których pierwszy zawiera polskie i rossyjskie tłumaczenia, drugi wydania pisarzy Towarzystwa Jezusowego do innych assystencyi należących w Polsce i Rossyi*. Przekład z łacińskiego X. Władysława Kiejnowskiego. Poznań: W komisie i czcionkami Ludwika Merzbacha.

CPetOSJ (1799) = *Catalogus Personarum et Officiorum Societatis Jesu in Alba Russia. Ex Anno 1798. in Annum 1799*. Polociae: In Privileg: à Sua Imperatoria Majestate, Typographia Colleg: Soc: Jesu.

CPetOSJ (1800) = *Catalogus Personarum et Officiorum Societatis Jesu in Alba Russia. Ex Anno 1799. In Annum 1800*. Polociae: In Privileg: à Sua Imperatoria Majestate, Typographia Colleg: Soc: Jesu.

CPetOSJ (1801) = *Catalogus Personarum et Officiorum Societatis Jesu in Alba Russia. Ex Anno 1800. In Annum 1801*. Polociae: In Privileg: à Sua Imperatoria Majestate, Typographia Colleg: Soc: Jesu.

Dionisi, Annibale, d. C. d. G. (1726). *Il mese di Maria: o sia il mese di maggio consagrato a Maria coll' esercizio de varj fiori di virtù proposte a' veri divoti di lei dal P. Annibale Dionisi della Compagnia di Gesù, da praticarsi nelle case, da' padri di famiglia, ne' monasterj, nelle botteghe, etc.* Parma: s. n.

DzSw (1801) = *Dzismies Swatas uz Guda Diwa Kunga, Jumpr. Maryas un Diwa Swātu*, izdrukowotas Połockâ, pi Baznickungu Jezuitu 1801 godâ.

GKJM (1843) = *Gromatynia kołposzonas Jumpraway Maryay por maja mienesi*. Wilna, Izdrukawota uz Kołna Pestieytoja 1843 godâ.

GKJM (1849) = *Gromatynia kołposzonas Jumpraway Maryay por maja mienesi*. Wilna. Noma Taysieszonas Gromatu Ontona Marcinowska 1849 godâ.

[Havanesi, Gabriel, SJ] (1708). *Ars bonae mortis sive quotidiana erga Sanctissimam Dei Matrem Mariam pietas* [...]. Passavia: Höllerin.

KpMM (1867) = *Kołposzonas por mienesi Maja uz gûda Wyssuswatokas Jumprawas Maryas ar dalikszonu kołposzonu da Swatam Franciszkam Ksawieram por diewiejniom dinom*. Darpata, nomâ Taysiejszonas gromatu, H. Laakmann. 1867 godâ.

ŁJChuKJM (1801) = *Łyugszonas ap dziejwoszonu K. Jezu Chrysta un Kołposzonas par mienesi Mai da Jumpraway Maryay taypat da Franciszkam Xawieram par diewieynom dinom un Łyugszonas dawysaydim Swatim*. Pazwaleyszony Wiersiniku izdrukowatas Połocka Pi Baznieckungu JEZUITU 1801 godâ.

LU (2013) = *Latgale unites. Beautiful holidays in Latgale and Pskov*. Rēzekne: Latgale Planning Region.

MMaMM (1904) = *Marijas menesis aba Maija menesis. Apdumošonas un liugšonas bezvaineigi ijemtai Dīva Dala Motei, Jumpravai Marijai par gudu*. Rīgā: "Katoļu Moju Kalendara" apgodeibā.

Manganotti, Angelus, d. C. d. G. (1892). Prefazione. *Un antico mese di maggio ossia il mese di Maria del P. Annibale Dionisi d. c. d. G., seconda la ristampa fatta in Parma l' anno MDCCXXVI con una prefazioncella*. Modena: Tip. Pontif. ed Arcivescovile dell' Immacolata Concezione, III–VIII.

Mannhardt, Wilhelm (1936). *Letto–Preussische Götterlehre*. (Magazin der Lettisch–Literarischen Gesellschaft XXI) Riga: Lettisch–Literarische Gesellschaft.

Muzzarelli, [Alfonso] (1849) = *The Month of Mary, or the Month of May. By Father Muzzarelli, of the Company of Jesus, consecrated to Mary Most Holy, with exercises in sundry Flowers of Virtue to be practised in public churches and in private houses*. New edition. London: Burns & Oates, Limited; New York, Cincinnati, Chicago: Benziger Brothers.

NKC (1771) = *Nabożeństwo ku czci i chwale Boga w Trójcy S. Jedynego, Niepokalanie Poczętej Maryi Panny i SS. patronow z piosnkami, i krótką nauką Chreścianską na Łotewski Język z Polskiego przetłumaczone*. Roku Pańskiego 1771. W Wilnie w Drukarni J. K. M. i Rzeczy Pospolitey Akademickiey. Societatis Jesu.

NKC (1786) = *Nabożeństwo ku czci i chwale Boga w Trójcy S. Jedynego, Niepokalanie Poczętej Maryi Panny i SS. Patronow z piosnkami i krótką Nauką Chrześciańską na Łotewski Język z Polfkiego przetłumaczone*. W Wilnie w drukarni J. K. MCI przy Akademii. Roku Pańfkiego 1786.

NKC (1798) = *Nabożeństwo ku czci i chwale Boga w Trójcy S. Jedynego, Niepokalanie Poczętej Maryi Panny, y świętych Patronow z piosnkami i krótką nauką, chrześciańską na łotewski język z polskiego przetłumaczone i licznemi pieśniami i modlitwami pomnożone*. W Połocku w uprzywilejowanej od Jego Imperatorskiej Mości Drukarni Coll. S. J. roku pańskiego 1798.

PGŁ (1857) = *Pilniejga gromata tyugszonu uz guda Diwa Kunga ikszan Tryjadibas winiga, wyssu swatokas Jumprawas Maryas un Diwa Swatu, ar daudz jaunom dzismiem un wysssom kodas win ir Katoliszku mocijbom un kolposzonom diel wajadziewbas Łatwiszu por jaunu izdrukawota*. Wilna: Taysieszonas gromatu A. Dworca 1857 goda.

PGŁuDz (1905) = *Pilniga gromata tyugszonas un dzismes Diwam un Jo Swatajim par gudu*. Krasłowa. Izdewe K. Bartulans.

WLG (1914) = *Waco lyugšonu gromata Diwam Kungam iksan Trejadibas Winigam, Wysswatokai Jumprawai Marijai un Diwa Swatim par gudu*. Izdewe Wincents Gaudze. Dwinska 1914. g. Jezupa Zawadzko drukotowâ. Wilnê.

WMK (1805) = *Wyssa mocieyba katoliszka, Caur waycoszonom un atsacieyszonom sałykta, ar mocieybom, Swatú Rokftú wordim, un nutikszonom nu tim paszym Swatim Rokftim izimtom izfkaydrynota: Diel Łatwiszu pawuycieyszonyš un abfkaydrynoszonyš, nu wina Bažnieyckunga pirakstieyta*. Addaleyszona pyrma. Addaleyszona utra [resp., 1. un 2. sējums – M. B.]. Połocka pi Bažnieyckungú Jezuitú izdrukowota Goda 1805.

## LITERATŪRA

Aston, Nigel (2000). *Religion and Revolution in France, 1780–1804*. Basingstoke: The Catholic University of America Press.

Aston, Nigel (2002). *Christianity and Revolutionary Europe, 1750–1830*. Cambridge: Cambridge University Press.

Beitāne, Anda (2004). Maija dziedājumi jeb dziedāšana pie krusta Latgalē. *Mūzikas Saule*, Nr. 3(23), 28–29.

Boiko, Mārtiņš (2001). Mirušo ofīcijs (*officium defunctorum*) un sapņu folklorā Dienvidaustrumlatvijā. *Materiāli par kultūru mūsdienu Latvijas kontekstā*, sast. Anita Rožukalne. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts; Zinātne, 69–105.

Boiko, Mārtiņš (2005a). Mirušo ofīcijs: Tradīcijas dinamika 20. gadsimtā. *Letonica*, Nr. 13. Red. Ieva Kalniņa. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 79–93.

Boiko, Mārtiņš (2005b). Latgales tradicionālās mūzikas vēsturiskie un stilistiskie slāņi. Katoliskā tradicionālā mūzika. *Kultūras Forums*, 2005. gada 27. maijs – 3. jūnijs, Nr. 20(160), 4.

Boiko, Mārtiņš (2010). Maija dievkalpojumi pie brīvdabas krustiem. *Latvijas kultūras kanons*. <https://kulturaskanons.lv/archive/maija-dievkalpojumi/> (skatīts 23.09.2022.)

Boiko, Mārtiņš (2018). Dziesmu virknes. Problēma un fenomena refleksija 19. un 20. gs. pētnieciskajā literatūrā. *Letonica*, Nr. 37, red. Pauls Daija un Benedikts Kalnačs. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 82–108.

Boiko, Mārtiņš (2019). Jezuītu lauku misiju grāmatas un latgaliešu tradicionālā mūzika. Dažas piezīmes, pieņēmumi un atziņas. *Grāmata un sabiedrība Latvijā līdz 1945. gadam*, red. Andris Vilks, Sanita Briežkalne un Ieva Jansone. (Latvijas Nacionālā bibliotēka, Zinātniskie raksti 4 (XXIV)). Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 84–93.

Briška, Bonifacijs (1984). “Lobos nakts” laikmats Latgolā. Bonifacijs Briška *Latgola muna tāvzeme*. B. v. [Minhene]: P/s Latgaļu izdevnīceiba, 234–238.

Broks, Jōņs (1989). Vērtības, kuras nadreikstam zaudēt. *Katōļu Dzeive*, Nr. 4(174), 20–21.

Broks, Jānis (2002). *Katolicisms Latvijā 800 gados. 1186–1986. Vēsturisks atskats*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja.

Butterwick, Richard (2011). From the Implementation of the Tridentine Reform to “The Enlightened Age”: Challenges Faced by the Catholic Church in the Grand Duchy of Lithuania in the Eighteenth Century. *Bažnyčios istorijos studijos, IV. Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos Metraštis*, t. 35B. Vilnius: LKMA, 57–71.

Cepurniece, Ilze (2021). Goreigōs dzīsmes *katoļu lūgšanu grāmatās: vēsture, veidi un lietojums*. Maģistra darbs. Rīga: JVLMA.

Châtellier, Louis (1997). *The religion of the poor. Rural missions in Europe and the formation of modern Catholicism, c. 1500–c. 1800*. Translated by Brian Pearce. Cambridge: Cambridge University Press, Maison des Sciences de l’Homme.

Cybuļskis, Viktors (1968). Maja mēneša lyugšonu kōrteiba Nautrānu pogostā. *Acta latgalica 2*, red. Aleksandrs Batņa, Miķelis Bukšs un Leonards Latkovskis. (Latgaļu pētnīceibas institūts, sērija B: Rokstu krōjumi) B. v. [Minhene]: P/s Latgaļu izdevnīceiba, 131–133.

Čakša, Valda (2011). “Značku” vilkšanas tradīcija maija mēneša tautas lūgšanās pie Latgales sādžu krustiem. *Latgale kā kultūras pierobeža II*. Daugavpils: DU Humanitārā fakultāte, Komparatīvistikas institūts, 131–142.

Čakša, Valda (2012). Ieskats Latgales katoļu tradīcijās: tautas lūgšanas pie sādžu krustiem maijā. *Res Humanitariae XII*. Klaipėdos Universitetas, 222–252.

Dzeņš, Ontons (1968). Maja mēneša tradīcijas Vōrkovas pagostā. *Acta latgalica* 2, red. Aleksandrs Batņa, Miķelis Bukšs un Leonards Latkovskis. (Latgaļu pētnīcības institūts, sērija B: Rokstu krājumi) B. v. [Minhene]: P/s Latgaļu izdevnīcība, 128–130.

Fiores, Stefano di, e Luigi Gambero (a cura di) (2005). *Testi mariani del secondo millennio. Autori moderni dell'Occidente. Secoli XVIII–XIX. VI*. Roma: Città Nuova.

Grzebień, Ludwik (2004). Majowe nabożeństwo. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, opracował Ludwik Grzebień SJ. Kraków: Wyższa szkoła filozoficzno–pedagogiczna “Ignatianum”, 401.

Hinnebusch, William A. O.P. (2003). Rosary. *New Catholic Encyclopedia*, vol. 12: *Ref–Sep*. 2<sup>nd</sup> ed. Detroit, New York, San Diego, etc.: Gale Research Inc, 373–376.

Homa, Krzysztof SJ, oraz Tomasz Kopczyński SJ, Justyna Sprutta (2021). *Jezuicy misjonarze na pograniczach: Tadeusz Kuczyński SJ i Jan Urban SJ*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie.

Jackowski, Jacek P. (2009). Music as Component of Traditional Folk Piety. Between Dogma and Peasant Devotion. *Traditional Musical Cultures in Central–Eastern Europe. Ecclesiastical and Folk Transmission*, ed. by Piotr Dahlig. Warsaw: University of Warsaw, Institute of Musicology; Warsaw Learned Society; Polish Academy of Sciences, Institut of Art, 297–325.

Johansons, Andrejs (1975). *Latvijas kultūras vēsture 1710 – 1800*. Stockholm: Daugava.

Kałamarz, Wojciech CM (2022). *Nabożeństwo majowe i Litania Loretańska*. <https://misionarze.pl/nabozenstwo-majowe-i-litania-loretanska/> (skatīts 24.07.2022.)

Kalvāne, Skaidrīte (2015). 18.–19. gs. “svātuos dzīsmis”: avotu meklējumi. *Via Latgalica. Humanitāro zinātņu žurnāls VII*, red. Ilga Šuplinska. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 172–182.

Kalvāne, Skaidrīte (2019). Par dažiem nepazīstamiem katoļu manuskriptiem latgaliešu valodā. *Grāmata un sabiedrība Latvijā līdz 1945. gadam*, red. Andris Vilks, Sanita Briežkalne un Ieva Jansone. Latvijas Nacionālā bibliotēka, Zinātniskie raksti 4 (XXIV). Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 247–259.

Kleijntjens, Jozefs (1940). *Latvijas vēstures avoti jezuītu ordeņa arhīvos*. 1. daļa. (Latvijas vēstures avoti, 3. sēj.) Rīga: Latvijas Vēstures Institūts.

Kučinskis, Staņislavs SJ (1975). Tadējs Kučinskis, S.J., lielākais 19. gadsimta Latgales garīgais rakstnieks (1769–1856). 1. daļa<sup>69</sup>. *Dzimtenes kalendārs 1976. gadam*, red. Kazimirs Vilnis. Vesterosa (*Vāsterās*): Trīs rozes, 87–105.

Küppers, Kurt (1987). *Marienfrömmigkeit zwischen Barock und Industriezeitalter. Untersuchungen zur Geschichte und Feier der Maiandacht in Deutschland und im deutschen Sprachgebiet*. (Münchener theologische Studien: I. Historische Abteilung, Bd. 27) St. Ottilien: Eos Verlag Erzabtei St. Ottilien.

69 Raksta 2. daļu nav izdevies uziet. Nav arī zināms, vai tāda vispār tapusi.



Küppers, Kurt, und Horst Rzepkowski (1992). Maiandacht. *Marienlexikon*, Bd. 4: *Lajtha – Orangenbaum*. St. Ottilien: EOS Verlag Erzabtei St. Ottilien, 224–248.

Latkovskis, Leonards (1968a). Bibliografisks ratums. *Acta latgalica* 2, red. Aleksandrs Batņa, Miķelis Bukšs un Leonards Latkovskis. (Latgaļu pētniecības institūts, sērija B: Rokstu krājumi) B. v. [Minhene]: P/s Latgaļu izdevniecība, 233–239.

Latkovskis, Leonards (1968b). Krysts latgaļu tradīcijās. *Acta latgalica* 2, red. Aleksandrs Batņa, Miķelis Bukšs un Leonards Latkovskis. (Latgaļu pētniecības institūts, sērija B: Rokstu krājumi) B. v. [Minhene]: P/s Latgaļu izdevniecība, 113–127.

Lielbārdis, Aigars, un Mārtiņš Boiko (2012). *Psalmu dziedāšana Latgalē. Officium defunctorum. The Office of the Dead in Latgale*. CD/DVD. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts.

Lojola, Ignācijs (2018). *Garīgie vingrinājumi*. No spāņu valodas tulkojis Jānis Priede, izmantojot Ēvalda Ikaunieka tulkojumu. Komentējis Jānis Priede. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

Lojola, Ignācijs (2021). *Svētceļnieka piezīmes. Ignācija Lojolas autobiogrāfija*. No spāņu un itāliešu valodas tulkojis un komentējis Jānis Priede ar piezīmēm par Jēzus parādīšanos Jaunavai Marijai Ignācija Lojolas *Garīgajos vingrinājumos*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

Metzler, Johannes Baptist SJ (1909). Die Marien–Maiandacht in ihrer historischen Entwicklung und Ausbreitung (Mit Benutzung ungedruckter Archivalien). *Der Katholik. Eine religiöse Zeitschrift zur Belehrung und Warnung*. Neunundachtzigster Jahrgang, Vierte Folge, Bd. XXXIX, H. 2: 100–125; H. 3: 177–188; H. 4: 262–282.

Pantele, Guna (2002). Maija dievkalpojumu tradīcija Austrumlatvijā. *Materiāli par kultūru Latvijā*, sast. Anita Rožukalne. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts; Zinātne, 200–214.

Seegets, Petra (1998). *Passionstheologie und Passionsfrömmigkeit im ausgehenden Mittelalter. Der Nürnberger Franziskaner Stephan Fridolin (gest. 1498) zwischen Kloster und Stadt*. (Spätmittelalter und Reformation, Neue Reihe 10) Tübingen: Mohr Siebeck.

Seiļ, Valerija (1936). *Grāmatas Latgales latviešiem. Latgaliešu dialektā izdoto grāmatu chronoloģiskais, sistematiskais autoru un izdevēju rādītājs (1585.–1936.)*. Rīga: Valters un Rapa.

SleLV (1999) = *Seniespiedumi latviešu valodā, 1525–1855*. Kopkatalogs. Sast. Silvija Šiško. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka.

Stella, Pietro (1958). I tempi e gli scritti che prepararono il Mese di maggio di don Bosco. *Salesianum* 20, 648–694.

Stierli, Josef SJ (1991). Jesuitenorden. *Marienlexikon*, Bd. 3: *Greco – Laib*, hrsg. von Remigius Bäumer und Leo Scheffczyk. (Herausgegeben im Auftrag des Institutum Marianum Regensburg e. V.) Erzabtei St. Ottilien: EOS Verlag, 373–375.

Trūps, Henriks (1992). *Katoļu Baznīcas vēsture*. Rīga: Avots.

Vaišnora, Juozas MIC (1958). *Marijos garbinimas Lietuvoje*. (Lietuvių katalikų Mokslo akademijos leidinys Nr. 5) Roma: s. n.

Velkme, Jānis (1953). Maija dievkalpojums latvju apspiešanas laikā. *Dzimtenes Balss*. *Vispasaules latviešu katoļu ilustrēts mēnešraksts*. 8. gadagājums, Nr. 5(85), 1953. gada maijs, 3–6.

Zeile, Pēteris (2006). *Latgales kultūras vēsture*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.

# ON THE BEGINNINGS OF THE MAY DEVOTION IN LATGALE

Mārtiņš Boiko

## Summary

At the turn of the 18th and 19th centuries, the processes of change in Latgalian spiritual and, respectively, musical culture had reached unprecedented dynamics. They were strongly Catholic in tone and orientation and touching all spheres of life. Their main driving force were the relentless activities of Jesuit missionaries whose concern and task was the implementation of the modern Tridentine Catholicism in this region. The medium of change were the Jesuit books, which were published in the course of the 18th century in increasing numbers. This process was based on the Jesuits' previous educational work among the Latgalian peasantry.

One of the most remarkable Jesuit projects that has left a deep imprint on Latgalian popular culture, and has not completely disappeared even today, even in some locations showing signs of revival, are the May devotions to the Blessed Virgin Mary. These popular services took place every evening in May at the large outdoor crosses, which were decorated for the occasion with bouquets of spring flowers and garlands. The crosses were located either by the roadside, in the village centre or near village borders, in the nearest graveyard or in the church garden, sometimes surrounded by a low railing, with benches inside the railing. The elderly were seated on the benches, while the younger folk stood behind, all dressed up for the occasion. The outdoor crosses in Latgale were the object of veneration on various occasions throughout the year, but the time of the May devotion was the period of special attention and care. During the Soviet era, many crosses were destroyed when the Soviets tried to eradicate May services, and only a few of them remained in remote areas. Today, many crosses have been rebuilt and new ones erected, but the May devotions no longer have their former splendour, and the services are no longer held regularly and all over the region.

Traditionally, a May service includes the Litany of Loreto, the Rosary, prayers, edifying readings, meditation, spiritual exercises and the singing of the popular Marian hymns. The organization and performance are entirely in the hands of the local people themselves. The people simply called the May devotions "singing/prayer at the cross" (*dzīduot/lyugtis pi krusta*), and they were spontaneous gatherings – without the leadership or presence of the clergy; their presence was not even expected. The services were lay-led: officiated by a local expert-singer – usually an older women, a respected leader who was familiar with the structure of the ritual, knew all the melodies, could start the singing at the most appropriate pitch and had a strong voice. A special component of the services was the "drawing of lots" – small slips of paper with suggestions for daily and monthly devotional exercises to discipline religious behaviour and develop the sense of individual religious responsibility of the faithful.

The May services were musical events where singing of the Marian hymns was an important attraction for many. (Songs about Mary's life and suffering, prayer songs to her, etc. form a large and particularly popular part of the rich Latgalian Catholic song repertoire). The melodies of the hymns are orally transmitted and are known by heart, just like folksong melodies. The texts are provided in prayer books and the choice of hymns is decided by the participants following the local tradition.

The Latgalian May devotions are a local version of a broader popular Marian movement that was widespread in the Catholic West from the 18th century onwards. It emerged in Latgale around the turn of the 18th and 19th centuries in the result of the targeted and well-conceived cultural transmission project of Latgalian Jesuit missionaries. (There are reasons to believe that when transplanting this Marian practice into the Latgalian environment, the Jesuits cleverly manipulated the old local non-Christian springtime singing habits so that they switched to "feed" this new Catholic practice.) The source of the Latgalian version of the May devotion was the book by Italian Jesuit Annibale Dionisi (1679–1754) *Il mese di Maria o sia il mese di maggio consacrato a Maria* (*The month of Mary or the month of May consecrated to Mary*) first published in 1725. The Latgalian translation was first published in 1799 and experienced numerous new editions throughout the 19th and some even in the 20th century. The introduction of this tradition of Italian provenance was initiated by the Jesuits of the *Domicilium Puszense*, by P. Tadeusz Kuczyński SJ (1769–1856), supposedly playing a decisive role in this large-scale project of cultural transmission.